

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

TEISĖS FAKULTETAS

BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA

IVONA JALYNSKAJA

BAUDŽIAMOJI TEISĖ IR KRIMINOLOGIJA

NETIESIOGINĖ TYČIA, JOS POŽYMIAI LIETUVOS
IR KITŲ VALSTYBIŲ BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE
NETIESIOGINĖ TYČIA TEISMŲ PRAKTIKOJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -

Prof. V. Piesliakas

Vilnius, 2009

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

TEISĖS FAKULTETAS

BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA

NETIESIOGINĖ TYČIA, JOS POŽYMAI LIETUVOS
IR KITŲ VALSTYBIŲ BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE
NETIESIOGINĖ TYČIA TEISMŲ PRAKTIKOJE

Teisės magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 62401S111

Vadovas

_____ prof. V. Piesliakas

Atliko

BTmn8-01 gr. stud.

_____ I. Jalynskaja

Vilnius, 2009

TURINYS

ĮVADAS	4
1. TYČINĖS KALTĖS SAMPRATA IR RŪŠYS LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE	6
2. NETIESIOGINĖS TYČIA LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖJE.....	12
2.1. Įvadinės pastabos	12
2.2 Netiesioginės tyčios intelektualusis momentas	14
2.2.1 Nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdžio suvokimas	14
2.2.2 Nusikalstamų veikų padarinių numatymas.....	22
2.2.2.1 Nusikalstamos veikos padarinių numatymo laipsnis.....	25
2.3 Netiesioginės tyčios valinis momentas.....	30
2.4. Baigiamosios nuostatos	34
3. NETIESIOGINĖS TYČIOS ATRIBOJIMAS NUO NUSIKALSTAMO PASITIKĖJIMO	35
4. NETIESIOGINĖS TYČIOS ATRIBOJIMAS NUO ALTERNATYVIOS (NEAPIBRĖŽTOS) TYČIOS.....	41
5. NETIESIOGINĖ TYČIA KITŲ VALSTYBIŲ BADAŽIAMOJOJE TEISĖJE	44
5.1. Netiesioginė tyčia Vokietijos Respublikos teisėje.....	44
5.2 Netiesioginė tyčia Prancūzijos Respublikos teisėje.....	46
5.3. Netiesioginė tyčia Lenkijos Respublikos teisėje	49
5.4. Baigiamosios nuostatos	50
IŠVADOS.....	51
LITERATŪRA	53
ANOTACIJA.....	57
ANOTATION.....	58
SANTRAUKA	59
SUMMARY	60

ĮVADAS

Kaltė yra pagrindinis subjektyvusis nusikaltamos veikos sudėties požymis. Ji būtinoji kiekvienos nusikalstamos veikos sudėties dalis, todėl turi būti įrodinėjama kiekvienoje baudžiamojoje byloje. Nėra nusikalstamų veikų sudėčių, kurių nereikėtų įrodinėti kaltės, ją nustatyti.¹ Tam, kad tinkamai nustatytume kaltę reikia iširti jos valinį ir intelektualųjį momentą. Reikia skirti vieną kaltės formą nuo kitos.

Darbo aktualumas, naujumas ir reikšmė. Profesorius V. Piesliakas, savo habilitaciniame darbe yra pasakęs: „Kaltės formos ir jų konkrečios formuluotės yra įtvirtintos galiojančio kodekso 9 ir 10 straipsniuose. Įdomu, kad nuo pat 1961 m., t.y. galiojančio BK priėmimo, jos nė karto nebuvo papildytos ar pakeistos. Dėl tokio stabilumo galima būtų daryti išvadą, kad jos yra idealios. Tačiau, mano nuomone, jose yra nemažai trūkumų. Tik paprasčiausiai įstatymas buvo sau, o praktika sau“² Profesorius buvo teisus, panagrinėjęs teismų praktiką, pastebėsime, kad būna atvejų, kada teismai neteisingai nustato kaltės rūšį. Vadinasi kaltės formų bei atskirų rūšių formuluotės nėra tobulos ir sukelia sunkumų Lietuvos teisėsaugos institucijoms.

Netiesioginę tyčią nagrinėja daugelis Lietuvos ir kitų valstybių teisės mokslininkų ir praktikų, tokie kaip S. Bikelis, A. P. Kozlov (А.П.Козлов), G. A. Zlobin (Злобин Г.А.), B. S. Nikiforov (Никифоров Б.С). Probleminius klausimus ir pasitaikančias klaidas aiškina Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.

Objektas - Šiame darbe siekiama išanalizuoti netiesioginės tyčios, reglamentuojamos Lietuvos ir užsienio valstybių baudžiamuosiose įstatymuose, ypatumus, pranašumus. Ištirsime netiesioginės tyčios intelektualųjį bei valinį momentą. Suformuluosime maksimaliai konkretų netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo atribojimo kriterijų.

Darbo tikslas - remiantis baudžiamosios teisės pasiekimais, kompleksiškai, atsižvelgiant į baudžiamosios atsakomybės pagrindų sistemą, išanalizuoti netiesioginės tyčios atskirus elementus, identifikuoti esminius probleminius klausimus.

Darbo uždaviniai:

- 1) Išanalizuoti netiesioginės tyčios valinį ir intelektualųjį momentus remiantis baudžiamosios teisės doktrina ir teismų praktika
- 2) Atriboti netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo ir alternatyvios (neapibrėžtos) tyčios remiantis baudžiamosios teisės doktrina ir teismų praktika

¹ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Kn. 1: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. - Vilnius: Justitia, 2006. p. 336

² Piesliakas V. Baudžiamųjų įstatymų principinės nuostatos ir jų įgyvendinimas naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse: habilitacinis darbas. Socialiniai mokslai: teisė (6F) – Vilnius: Lietuvos policijos akademija, Vilniaus universitetas, 1995. P.47

3) Palyginti Lietuvos Respublikos baudžiamosios teisės netiesioginės tyčios sampratą ir požymius su kitų valstybių baudžiamojoje teisėje esančiomis sampratomis

Darbo metodai: darbe bus naudojami šie bendrieji mokslinio pažinimo metodai: lyginamasis, sisteminės analizės, loginis – teisinis, apibendrinimo, dokumentų analizės.

1. TYČINĖS KALTĖS SAMPRATA IR RŪŠYS LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE

Tyčia yra viena iš kaltės formų, dėl kurios asmuo, padaręs Baudžiamajame kodekse numatytą veiką, traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Tyčinė kaltė objektyviai laikoma sunkesne už neatsargią kaltę. Daugelyje nusikalstamų veikų sudėčių, esančių BK, būtent ši kaltės forma numatyta kaip būtina žmogaus baudžiamosios atsakomybės už padarytą veiką sąlyga. Dažniausiai teismų praktikoje susiduriama su tyčine kalte. Devynios iš dešimties baudžiamųjų bylų, nagrinėjamų teismuose yra nusikalstamų veikų, padarytų esant tyčinei kaltei, bylos³.

Visų šalių teisėje yra vieningai pripažįstama, kad tyčinė kaltė arba ketinimas, arba dar kitaip – tyčia, yra veikos neteisėtumo suvokimas ir sąmoningas noras tą veiką vis dėlto padaryti, siekiant draudžiamo rezultato. Tai yra „nusikalstamas sąmoningumas ir nusikalstama valia“.⁴

Tyčinių baudžiamųjų teisės pažeidimų atveju, tyčia veikos sudėtyje nurodo poelgio kryptingumą ir tikslą. Tyčia, kaip neteisėto poelgio vidinė pusė, yra bendras subjektyvios neteisėtos veikos sudėties požymis ir pagrindas subjektyviam veikos sudėty atitinkančių padarinių inkriminavimui. Pagal vyraujantį požiūrį, tyčia, kaip psichinė elgesio savybė, yra siekimas realizuoti baudžiamosios veikos sudėty, suvokiant visas objektyvias veikos aplinkybes. Kalbiniu požiūriu netiksli, bet iš esmės tą pačią prasmę atskleidžianti įprasta trumpa formulė – „žinojimas ir norėjimas realizuoti veikos sudėty“. Bet kuriuo atveju esmė yra ta, kad tyčia veikos sudėtyje apima norėjimo ir žinojimo elementus⁵.

Šveicarijos BK primena, kad „nusikaltimą tyčia padaro tas, kuris suvokia, ką daro, ir to nori“. Panašiai nustato ir Portugalijos BK: „tyčia veikia tas, kuris suvokia, kad veikia yra nusikaltimas, ir veikia norėdamas ją padaryti“.

Daugelyje teisės sistemų taikoma platesnė tyčios sąvoka, nes ji turi ne vien ką tik paminėtą prasmę. Kita jos prasmė yra neabejotinų arba beveik neabejotinų nusikalstamo elgesio pasekmių suvokimas ir siekimas vis dėlto jį daryti. Jeigu A padega V priklausantį namą norėdamas jį nužudyti, nors žino, kad ten yra ir W, tariama, kad A nori nužudyti ne tik V, bet ir W, jeigu numatė, kad W mirtis bus neabejotina arba beveik neabejotina jo elgesio pasekmė. Su plečiamuoju tyčios aiškinimu sutinka nemažai bendrosios teisės sistemos narių, taip pat ir romanų – germanų teisės narių. Prancūzijos kasacinis teismas teigia, kad tyčia nužudyti preziumuojama, „jei kaltininkas pavojingą ginklą panaudojo kurios nors gyvybinės kūno dalies atžvilgiu, nes jis manė, numatė ir

³ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Kn. 1: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. - Vilnius: Justitia, 2006, p. 341

⁴ Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. – Vilnius, 2001. p. 241

⁵ J. Wessels Baudžiamoji teisė. bendroji dalis: baudžiamoji veika ir jos struktūra // Eugrimas, 2003, p. 81

būtinai sutiko, kad dėl to turėtų arba galėtų ištikti mirtis“. Taigi, tyčios sąvokos išplėtimas yra logiškas, nes rezultato realaus tikėtumo suvokimas prilygsta tokio rezultato norėjimui⁶.

Taip pat daugelyje teisės sistemų atribojama bendroji tyčia ir specialioji tyčia. Įstatymas reikalauja, kad vienuose nusikaltimuose būtų tik bendroji tyčia, kituose – dar ir ypatingasis ketinimas. Toks tyčios skirstymas svarbus bausmės atžvilgiu, nes jei yra specialioji tyčia, bausmė paprastai būna didesnė, o vertinant tokias aplinkybes kaip girtumas, į apsvaigimą kai kuriose bylose gali būti atsižvelgta tik tada, kai nusikalstama veika padaryta esant specialiajai tyčiai.

Absoliuti dauguma Lietuvoje užregistruojamų nusikalstamų veikų yra tyčinės. Tiriant iki 95 proc. nusikalstamų veikų prokurorams ir ikiteisminio tyrimo pareigūnams tenka įrodinėti kaltininko tyčią. Taigi, tyčios sampratos klausimai yra aktualūs beveik kiekvienoje baudžiamojoje byloje.

Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse (toliau LR BK) tyčinė kaltė apibrėžiama 15 straipsnyje. Šio straipsnio pirmojoje dalyje nustatyta, kad nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra tyčinis, jeigu jis padarytas tiesiogine ar netiesiogine tyčia. Tyčią, kaip tam tikrą kaltininko psichinį santykį su daroma nusikalstama veika, apibūdina du elementai – intelektinis ir valinis. Šiame straipsnyje įvardijamos dvi tyčios rūšys. Jų sampratos yra pateiktos sekančiose šio straipsnio dalyse. Abi tyčios rūšis vienija intelektualusis tyčios momentas, t.y. psichinis santykis su pavojinga veika bei priežastinio ryšio vystymusi, o skiria valinis momentas – psichinio santykio su baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių kilimu ypatumai. Baudžiamojo kodeksio specialiosios dalies straipsnių dispozicijose tiesioginės ir netiesioginės tyčios terminai nevartojami, o tai reiškia, kad daugeliu atvejų tyčios rūšis neturi jokios įtakos veikos kvalifikavimui. Tiesiogine ir netiesiogine tyčia padaryta veika kvalifikuojama pagal tą patį LR BK straipsnį. Didelė dalis nusikalstamų veikų gali būti padarytos tiek viena tiek kita tyčia. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas 2004 birželio 18 d. nutarimo 5 punkte išaiškina, kad baudžiamoji atsakomybė už nužudymą pagal LR BK 129 str. kyla tada, kai žmogaus gyvybė atimama veikiant tiesiogine ar netiesiogine tyčia⁷.

Tačiau yra ir išimčių, ne visos nusikalstamų veikų sudėtys numato abi tyčios rūšis. Dažnai jos numato tik tiesioginę tyčią kaip baudžiamosios atsakomybės sąlygą. Tik tiesioginė tyčia yra baudžiamosios atsakomybės sąlyga dviems atvejais : 1) jei sudėtyje greta kaltės numatytas motyvas ar tikslas arba 2) nusikalstamos veikos sudėtis yra formali. Kilus abejonių dėl įstatyme numatytos tyčios rūšies, naudinga pasinaudoti teisiniu įstatymų aiškinimu. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas savo nutarimuose nurodo kokias tyčios rūšis užtraukia baudžiamąją atsakomybę, pvz., savo

⁶ Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. – Vilnius, 2001, p. 242

⁷ 2004 06 18 Dėl Teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika. 2004 Nr.21

2004 m. gruodžio 30 d. nutarime „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo byloje“ 19 punkte išaiškina, kad išžaginimas ir seksualinis prievartavimas yra nusikalstamos veikos tik padarius jas tiesiogine tyčia.

Tiesioginės tyčios apibrėžimas pateikiamas LR BK 15str. 2 dalyje. Iš tiesų tai šioje dalyje pateikti du tiesioginės tyčios apibrėžimai, vienas pritaikytas formalioms nusikalstamų veikų sudėtims, o kitas – materialioms. LR BK 15str. 2d. 2 punkte pateiktas tiesioginės tyčios apibrėžimas, pritaikytas materialioms nusikalstamų veikų sudėtims. Ten teigiama, kad nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas tiesiogine tyčia, jei jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti BK numatyti padariniai ir jų norėjo. Šis apibrėžimas apima tris sudedamąsias kaltės dalis: psichinį santykį su daroma pavojinga veika, psichinį santykį su BK numatytų padarinių numatymu ir psichinį santykį su jų kilimu. Visos jos turi būti nustatytos.

Asmens psichinis santykis su padaryta pavojinga veika esant tiesioginei tyčiai pasireiškia tuo, kad asmuo suvokia pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį. Pavojingo pobūdžio suvokimas yra požymių, nusakančių nusikalstamų veikų objektą ir objektyviąją pusę, suvokimas.

Tačiau tyčiai pažinti nepakanka mintinai išmokti šiuos žodžius. Būtina sąlyga tyčiai suprasti yra baudžiamojo įstatymo aiškinimas. Daromos nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas tai : 1) faktinis daromos veikos aplinkybių suvokimas ir 2) daromos veikos socialinės reikšmės suvokimas. Būtent šių dviejų aplinkybių suvokimas leidžia teigti, kad asmuo suvokė pavojingą daromos veikos pobūdį⁸.

Intelektualusis tiesioginės tyčios momentas neapsiriboja daromos veikos pavojingo pobūdžio suvokimu. Materialiosios sudėties konstrukcija lemia, kad baudžiamajai atsakomybei taikyti būtina pagrįsti faktą, jog dėl asmens padaryto veikimo ar neveikimo atsirado pavojingi ir priešingi teisei padariniai⁹. Taigi, pagal intelektualųjį momentą reikia numatyti dėl veikos kylančius pavojingus padarinius, numatytus BK. Šiais žodžiais išreikštas asmens psichinio santykio su priešastiniu ryšiu pobūdis, nulemiantis kaltininko poelgio kaip padaryto tyčia vertinimą. Taigi esant tiesioginei tyčiai asmuo numato, kaip vystysis priešastinis ryšys, kokių padarinių sukels jo veika. Rusijos baudžiamosios teisės mokslininkas V.A. Nersesianas rašo: „kaltininko suvokimas, kad jo padaryta veika yra visuomenei pavojingo pobūdžio, yra nulemtas pavojingų visuomenei padarinių numatymo“. Tam pritaria ir mūsų mokslininkai, aiškinant LR BK 15 str. reiktų suprasti, kad šalia nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimo, kaip bendros kategorijos, įstatymų leidėjas išskyrė vieną iš jo sudėtinių dalių – padarinių numatymą¹⁰. Esant tyčiai, kaltininkui pakanka suvokti

⁸ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Kn. 1: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. - Vilnius: Justitia, 2006, p. 344

⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. - Vilnius, 2004.

¹⁰ Bikelis S. „Nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas tyčioje“// Jurisprudencija. 2004. T.60 (52), p. 67

baudžiamosios teisės požiūriu reikšmingą (adekvatų) priežastinį ryšį tarp jo veikos ir kilusių padarinių. Priežastinio ryšio detalių suvokimas ar nesuvokimas, suvokiant nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį, reikšmės neturi. Padarinių kilimo tikimybė esant tyčiai gali būti suvokiama nuo 100 proc. (neišvengiama) iki artimos 0 proc. (beveik negalima)¹¹.

Valinis tiesioginės tyčios momentas apibūdina asmens, padariusio pavojingą veiką, psichinį santykį su pavojingų padarinių kilimu ir įstatyme nusakytas žodžiais „norėjo pavojingų padarinių kilimo“. Norėjimas – tai tikslinga veika. Norėjimas, kad dėl veikimo ar neveikimo atsirastų padariniai, reiškia, jog veikdamas asmuo sąmoningai nukreipia savo pastangas tam, kad atsirastų padariniai ar kiltų grėsmė. Padarinių norėjimas gali sutapti su kaltininko poelgio tikslais, bet gali būti ir būtina sąlyga pasiekti tikslą.

Tyčinė kaltė yra tik tada, kai žmogus veikdamas turėjo valios laisvę, galimybę rinktis iš kelių galimų elgesio variantų, ir asmens noras veikti ir sukelti pavojingus ir įstatyme numatytus padarinius išreikštas laisvai, be trukdymų.

Jau anksčiau minėjome, kad yra nusikalstamų veikų, kurios gali būti padarytos tik tiesiogine tyčia ir vienos iš jų yra veikos, kurių sudėtis yra formali. Formalioji nusikalstamos veikos sudėtis yra tokia, kurios konstrukcija lemia, kad baudžiamajai atsakomybei taikyti pakanka pagrįsti faktą, jog asmuo padarė pavojingą ir priešingą teisei (nusikalstamą) veiksmą (veikimas) arba atsiradus įstatymo pareigai nepradėjo jos vykdyti, nustojo ją vykdyti (neveikimas)¹². Tiesioginė tyčia, kai nusikalstamos veikos sudėtis yra formali, apibrėžiama šiek tiek kitaip, negu esant materialiai nusikaltimo sudėčiai. Padaryta tiesiogine tyčia veika yra tada, kai asmuo darydamas pavojingą veiką suvokė pavojingą daromos veikos pobūdį ir norėjo taip veikti (LR BK 15str.2d.1p.). Formaliųjų nusikalstamų veikų sudėčių atveju tiesioginei tyčiai yra būdingi šie požymiai: 1) pavojingo nusikalstamo veikos pobūdžio suvokimas; 2) norėjimas veikti. Pirmasis požymis apibūdina intelektualųjį tiesioginės tyčios elementą, o antrasis – valinį. Taigi psichinis santykis su veika apibrėžiamas ir aiškinamas analogiškai kaip ir esant materialiai sudėčiai. Psichinis santykis su padarinių numatymu neįeina į tyčios apibrėžimą, nes padariniai nėra formalių nusikalstamos veikos sudėčių požymis, todėl nei vieno, nei kito įrodinėti nereikia.

Valinis tiesioginės tyčios momentas pabrėžia ne padarinių siekimą, o veikos siekimą. Jei asmuo nesuvokė bent vieno objektyviojo nusikalstamos veikos sudėties požymio, jo negalima nuteisti padarius jam inkriminuotą nusikalstamą veiką.

LR BK 15 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtinta antra tyčios rūšis, tai netiesioginė tyčia. Nusikalstama veika padaryta netiesiogine tyčia tada, kai asmuo suvokia daromos nusikalstamos

¹¹ Bikelis S. „Nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas tyčioje“// Jurisprudencija. 2004. T.60 (52), p. 69

¹² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. - Vilnius, 2004.

veikos pavojingą pobūdį, numato pavojingų padarinių kilimą ir nors nenori tų padarinių, tačiau sąmoningai leidžia jiems kilti. Tačiau, plačiau apie šią tyčios rūšį pakalbėsime kitame skyriuje.

LR BK apibūdinta tiesioginė ir netiesioginė tyčia, tačiau remiantis baudžiamosios teisės teorija teismų praktikoje skiriamos ir kitų rūšių tyčios: pagal susiformavimo momentą – iš anksto apgalvota ir staiga atsiradusi; pagal apibrėžtumą – neapibrėžta ir apibrėžta tyčia.

Iš anksto apgalvota tyčia yra tokios rūšies tyčia, kuri atskleidžia psichinį kaltininko santykį su veika kaip trunkantį daugiau laiko, kuris skiriamas apgalvoti nusikalstamos veikos aplinkybes, veikimo būdą ir siekiamus padarinius. Tokia tyčia veikdamas asmuo paprastai laikomas pavojingesniu.

Staiga atsiradusios tyčios atveju laikotarpis tarp nusikalstamo kėslo ir veikos yra labai trumpas ar beveik nepastebimas. Tokia tyčia veikdamas asmuo laikomas mažiau pavojingu, kadangi veika yra ne iš anksto apgalvotas, kryptingas, asmens inicijuotas intelekto ir valios išreiškimas, o atsiradęs netikėtai, paprastai dėl paties nukentėjusiojo sąlygotų aplinkybių. Staigios tyčios atmaina yra afektinė tyčia, kuriai būdinga tai, jog asmuo padaro nusikalstamą veiką labai susijaudinęs, t.y. būdamas psichiškai paveiktas aplinkybių. Tomis aplinkybėmis gali būti neteisėtas ar itin įžeidžiantis nukentėjusiojo asmens poelgis kaltininko ar jo artimo asmens atžvilgiu. Veikos padarymas esant afektinei tyčiai turi reikšmės kvalifikuojant veiką kaip mažiau pavojingą. Kaltininkas gali būti pripažintas ribotai pakaltinamu, ir tai gali turėti įtakos taikant jam baudžiamąją atsakomybę ar baudžiamojo poveikio priemones.

Neapibrėžta tyčia yra tuomet, kai asmuo konkrečiai suvokia veikos pavojingumą, bet nesuvokia konkretaus padarinių pavojingumo laipsnio, kitaip tariant, kaltininką tenkina bet kokio laipsnio kilę padariniai, neatsižvelgiant į jų sunkumą. Neapibrėžtos tyčios atveju kaltininkas atsako už atsiradusius padarinius.

Apibrėžta tyčia yra tuomet, kai asmuo konkretizuoja padarinius. Apibrėžta tyčia gali būti paprasta, kai kaltininkas siekia vieno konkretaus rezultato arba alternatyvi, kai kaltininkas suvokia, kad jo veika gali sukelti du ar daugiau savarankiškų padarinių, iš kurių bet kurie jį patenkins. Apibrėžtos tyčios atveju veika kvalifikuojama pagal tyčios kryptingumą ne tik tada, kai tikslas pasiekiamas, bet ir kai nepasiekiamas. Jeigu padariniai nepasiekiami dėl nuo kaltininko nepriklausančių priežasčių, veika kvalifikuotina kaip pasikėsinimas sukelti padarinius, kurių buvo siekiama.

Tyčios apibrėžtumas turi praktinės reikšmės atskiriant baigtas veikas nuo kėsinosi jas padaryti, pvz., šiuo atžvilgiu reikšminga LAT 1998 m. birželio 2 d. nutartis, kurioje nustatyta, kad veika gali būti kvalifikuotina kaip pasikėsinimas nužudyti tik tuo atveju, jei nusikaltimas padarytas tiesiogine apibrėžta tyčia.

Sprendžiant subjekto kaltės klausimą, kuomet siekiama atsakyti, ar kaltas asmuo, padaręs nusikaltimą, ar kaltinamas nepagrįstai, labai svarbi yra loginė programa. Be vienokios ar kitokios loginės programos neįmanoma išspręsti bent kiek sudėtingesnės problemos, o kalbant apie kaltės nustatymo procedūrą, tokia programa visuomet būtina¹³.

Nors ši problema ir labai aktuali, tačiau išnagrinėta gana mažai, todėl nenuostabu, kad praktikoje nustatant kaltę, susiduriama su tam tikrais nenuoseklumais – vienos aplinkybės, sprendžiant kaltės klausimą, pervertinamos, į kitas per mažai kreipiama dėmesio.

Kitame darbo skyriuje nagrinėsime su kokiomis problemomis praktikoje susidūriama nustatant netiesioginę tyčių kaltininko veikloje.

¹³ Kiškis G. Nusikaltimų prieš žmogų subjektyvinės pusės nustatymas// Teisės apžvalga, 1992, nr.2, p. 11

2. NETIESIOGINĖS TYČIA LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖJE

2.1. Įvadinės pastabos

Netiesioginė tyčia (lot. *dolus eventualis*) yra daug retesnė, palyginti su tiesiogine tyčia. Ji rečiau minima BK specialiosios dalies straipsniuose ir pasitaiko praktikoje.

Nusikalstama veika yra padaryta netiesiogine tyčia tada, kai asmo suvokia daromos nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį, numato pavojingų padarinių kilimą ir nors nenori tų padarinių, tačiau sąmoningai leidžia jiems kilti.

Netiesioginė tyčia būdinga tik nusikalstamų veikų materialiosioms sudėtimis, o ją nusako tokie požymiai:¹⁴

- a) pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimas;
- b) numatymas, kad gali atsirasti BK numatyti padariniai;
- c) padarinių nenorėjimas, bet sąmoningas leidimas jiems atsirasti.

Reikia pažymėti, jog teisinėje literatūroje buvo bandoma įrodyti, jog netiesioginė tyčia būdinga ir nusikalstamoms veikoms su formaliąja sudėtimi. Tačiau, visi mokslininkų argumentai prieštaravo įstatyminei netiesioginės tyčios sąvokai. Netiesioginė tyčia negalima ne tik nusikalstamose veikose su formaliąja sudėtimi, bet ir kėsinant ar rengiant nusikaltimui, taip pat ji negalima organizatoriaus veikloje¹⁵.

Rusijos Federacijos baudžiamojoje teisėje nusikaltimas padaromas netiesiogine tyčia, kai asmuo suvokia savo veikimo (neveikimo) pavojingumą, numato pavojingų padarinių kilimą, nors jų nenori, tačiau leidžia sąmoningai jiems kilti arba yra abejingas jų atžvilgiu.¹⁶ Taigi, Rusijos Federacijos ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje netiesioginė tyčia suprantama taip pat.

Apibrėžiant netiesioginę tyčią, įstatymų leidėjas pabrėžia, kad šiai tyčios rūšiai būdingas padarinių nenoras, tai leidžia ją atskirti nuo tiesioginės tyčios. Zlobin G. A. (Злобин Г. А.) teigia, kad „ esant netiesioginei tyčiai kilę padariniai kaltininkui nereikalingi nei kaip jo veikos galutinis tikslas, nei kaip priemonė pasiekti kitam tikslui“.¹⁷

Reikia pažymėti, jog padarinių nenoras nėra požymiu būdingu tik netiesioginei tyčiai, šis požymis būdingas ir neatsargiai kaltei, t.y. nusikalstamam pasitikėjimui ir nusikalstamam nerūpestingumui. Taigi, padarinių nenoras padeda mums netiesioginę tyčią atskirti nuo tiesioginės, tačiau neatskiria jos nuo neatsargios kaltės.

¹⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. - Vilnius, 2004

¹⁵ Энциклопедия уголовного права Т.4 Состав преступления - Санкт-Петербург, 2005, р. 684

¹⁶ Энциклопедия уголовного права Т.4 Состав преступления - Санкт-Петербург, 2005, р. 681

¹⁷ А.П.Козлов Понятие преступления – Санкт-Петербург, 2004, р. 602

Rusijos mokslininkų nuomone, pavojingų padarinių nenorą nereikėjo įtraukti į netiesioginės tyčios apibrėžimą.¹⁸

Netiesioginė tyčia dar yra vadinama „sąlygota tyčia“. Šis terminas yra nevykęs, nes kiekvienos sudėties tyčios būtina prielaida yra besąlygiška poelgio valia. „Sąlygotas norėjimas“, kaip vidinio neapsisprendimo išraiška visiškai nėra jokia tyčia.¹⁹

Galimi keli nusikalstamų veikų, padarytų netiesiogine tyčia, atvejai. Pirmasis pasireiškia dviejų pavojingų vienos veikos padarinių kilimu. Tai vadinamoji idelioji nusikalstamų veikų sutaptis, kai viena veika sukeliama du padariniai. Dėl vienu padarinių yra tiesioginė tyčia, kiti padariniai gali kilti dėl netiesioginės tyčios.²⁰ Galima pateikti pavyzdį tokio atvejo. Antai, kaltininkas sumąsto apvogti butą. Jis jį stebi ir išsiaiškina kada šeimininkų nebūna namie. Kitą dieną ateina įgyvendinti savo sumanymo ir isilaužęs į butą, jame randa šeimininko senyvo amžiaus motiną. Tam, kad ji negalėtų išsikviesti pagalbos ir jo išduoti, jis jai trenkia į veidą, senutė miršta. Taigi šiame atvejyje yra nužudymo ir vagystės sutaptis. Įgyvendinant savo vagystės planą kaltininkas veikia tiesiogine tyčia, tačiau senolės mirties jis nenorėjo, tai nebuvo jo tikslas. Taigi, senolę jis nužudė veikdamas netiesiogine tyčia.

Kitas nusikalstamos veikos padarymo netiesiogine tyčia atvejis, kai padaromas vienas nusikaltimas. Antai motina, negalėdama (ar nenorėdama) išlaikyti savo mažamečio vaiko, nuneša jį į mišką, parką ar kitą nuošalią vietą ir palieka. Vaikas sušąla ir žūsta. Motinai inkriminuojamas BK straipsnis (nužudymas). Ji sako vaiko žudyti nenorėjusi ir tikėjosi, kad gal koks nors žmogus eis pro šalį, išgirdęs verkiantį vaiką, jį paims. Ji teigia neturėjusi tikslo žudyti, o norėjusi atsikratyti vaiko. Tokie parodymai taip pat gali rodyti netiesioginę tyčią gyvybės atėmimo atžvilgiu. Kaltinamoji teigia nenorėjusi vaiko mirties, bet jos nenoras vaiko mirties nepagrįstas jokiais veiksmais, siekiant išvengti galimų padarinių. Čia jau aiškus motinos abejingumas vaiko likimui.

Netiesioginė tyčia, kaip ir tiesioginė, turi valinį ir intelektualinį momentą, taigi išsiaiškinsime kiekvieno iš momentų turinį.

¹⁸ А.П.Козлов Понятие преступления – Санкт-Петербург, 2004, p. 613

¹⁹ J. Wessels Baudžiamoji teisė.bendroji dalis: baudžiamoji veika ir jos struktūra // Eugrimas, 2003, p. 84

²⁰ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Kn. 1: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. - Vilnius: Justitia, 2006, p. 359

2.2 Netiesioginės tyčios intelektualusis momentas

2.2.1 Nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdžio suvokimas

Intelektualusis netiesioginės tyčios momentas išreiškiamas šiais žodžiais: „suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai“²¹

B.S. Nikiforovas teigia, kad: „Nusikaltimas yra padaromas tyčia, jeigu asmuo darydamas nusikalstamą veiką, suvokė savo veikimo ar neveikimo pavojingą pobūdį“²².

BK formuluotė „suvokė nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį“ yra labai abstrakti. Ji tiesiogiai neatskleidžia, ką konkrečiai (kokias nusikalstamos veikos aplinkybes) turėtų suvokti kaltininkas. Be to, ją suprantant pažodžiui, galima priėti prie išvados, kad kaltininko tyčia yra tik tuomet, kai jis pats padarytą nusikalstamą veiką vertina (suvokia) kaip pavojingą (pavyzdžiui, kaltininkas, neteisėtai laikęs narkotines medžiagas, gali teigti nesuvokiąs, ką blogo (pavojingo) jis padarė). Tačiau toks aiškinimas būtų netikslus. Nustatant tyčią neturi reikšmės, ar kaltininkas savo nusikalstamą veiką vertina kaip pavojingą, ar ne. Preziumuojama, kad kiekvienas nusikalstamos veikos subjektu galintis būti asmuo, suvokiantis nusikalstamos veikos aplinkybes, kartu suvokia ir nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį²³. Įtvirtinus šią prezumpciją, įrodinėjant tyčią pakanka nustatyti, kad kaltininkas suvokė, kad įstatymų leidėjo požiūriu, jo elgesys yra pavojingas visuomenei. Nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas veikimo atveju reiškia, kad nusikalstamą veiką darantis asmuo suvokia, jog yra įstatymo nustatytas draudimas sukelti padarinius arba liepimas nesukelti padarinių²⁴. Taigi nusikalstamos veikos pavojingumo suvokimas baudžiamojoje teisėje yra neatsiejamai susijęs su įstatymų leidėjo nuostatos suvokimu, kitaip tariant, nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimu. Taigi, nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimas yra tapati sąvokai – „nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimui“²⁵, todėl vartosi tik vieną sąvoką, nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdis. Nors rusų teisininkai teigia, kad šių sąvokų supanašinti nereikėtų²⁶.

Vilniaus apygardos teismas, išnagrinėjęs bylą apeliacine tvarka, panaikino apylinkės teismo nuosprendį ir priėmė naują, kuriuo V. J. ir R. N. nuteisė pagal BK 184 straipsnio 2 dalį. V. J. nuteista už tai, kad būdama akcinio kreditinio banko „Nida“ valdybos pirmininke ir dėl užimamų pareigų turėdama savo žinioje banko turtą, be

²¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. Nr. 89. 2000

²² А.П.Козлов Понятие преступления – Санкт-Петербург, 2004, p. 609

²³ Bikelis S. „Nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas tyčioje“// Jurisprudencija. 2004. T.60 (52), p. 66

²⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. - Vilnius, 2004

²⁵ Bikelis S. “Nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimo samprata ir jo baudžiamoji teisinė reikšmė” // Jurisprudencija. 2006. T.7 (85), p. 58

²⁶ Энциклопедия уголовного права Т.4 Состав преступления - Санкт-Петербург, 2005, p. 684

ekonominio pagrindo ir prarasto turto susigrąžinimo garantijų AKB „Nida“ patalpose Vilniuje, A. Juozapavičiaus gatvėje, išduodama kitiems Lietuvos Respublikos bankams garantinius raštus, kuriais buvo garantuojama už skolininkus, įsipareigojant atlyginti paskolų negrąžintų kreditoriams padarytą žalą, kreditoriams pagal minėtus raštus patenkinus savo reikalavimus AKB „Nida“ pinigais ir turtu, iššvaistė jai patikėtą AKB turtą stambiu mastu, t.y. už 5 525 127,79 Lt. R. N. nuteista už tai, kad būdama AKB „Nida“ valdybos pirmininkės pavaduotoja, dėl užimamų pareigų turėdama savo žinioje banko turtą, išvaistė jai patikėtą AKB „Nida“ turtą stambiu mastu. Kaltininkės kasaciniame skunde teigia, kad jos nesuvokė veikos pavojingumo, jos nežinojo, kad AKB „Nida“ finansinė padėtis yra sunki, jos nesiekė sau naudos²⁷.

Turto iššvaistymo kaltei būdinga tyčia, kuri gali būti tiek tiesioginė, kai asmuo suvokia, jog neteisėtai ir neatlygintinai savinasi ar nadoja jam patikėtą turtą ir tuo pažeidžia savininko ar kito teisėto turto valdytojo interesus, daro jam materialinę žalą ir to nori, tiek netiesioginė, kai asmuo tyčine veika nesiekia žalingų padarinių, bet sąmoningai jiems leidžia atsirasti. Intelektualinis tyčios elementas yra bendras tiek tiesioginei, tiek netiesioginei tyčiai. Jis susijęs su veikos pavojingumo suvokimu, supratimu aplinkybių, sudarančių nusikaltimo objektyviają pusę. V. J. ir R. N. kaltės intelektualinis tyčios elementas pasireiškė tuo, kad abi nuteistosios suvokė atliekamų veiksmų pavojingumą, suprato, kad savo neteisėtais veiksmais kėsina į svetimą, dėl užimamų pareigų jų žinioje esantį turtą. Nors kasaciniuose skunduose jos neigia savo kalbę, nurodydamos, kad išduodamos garantinius raštus elgėsi teisėtai, nepažeisdamos šių raštų išdavimo tvarkos, kadangi 1993 – 1994 metais nebuvo nustatytos garantinių raštų išdavimo taisyklės. Tačiau kaltininkės privalėjo vadovautis kitais teisės aktais, kurie reglamentavo banko veiklą. Nuteistosios, būdamos banko valdybos pirmininke ir pavaduotoja, buvo atsakingos už banko veiklą, vykdomas operacijas, tarp jų ir garantinių raštų išdavimą. Pagal savo užimamas pareigas, jos privalėjo veikti maksimaliai apdairiai ir rūpestingai, siekdamos užtikrinti banko interesus, o jos šiuo atveju savo pareigas vykdė netinkamai. Atsižvelgiant į nuteistųjų užimtas vadovų pareigas ir aukštą kvalifikaciją, darytina išvada, kad abi gerai išmanė tuo metu galiojusius bankų veiklą reglamentavusius norminius aktus, suvokė joms, banko vadovėms, keliamus uždavinius. Kaltininkės suprato, kad garantinių raštų išdavimas nemokioms įmonėms, neapsidraudus jokiais saugikliais, neatneš pelno ir bus nuostolingas. Galima teigti, kad kaltininkės suvokė, jog ekonomiškai nepagrįstai išduodamos garantinius raštus išvaisto jų žinioje esantį AKB „Nida“ turtą ir pažeidžia banko interesus, daro jam didelę materialinę žalą. Jos numatė, kokius padarinius sukels jų neteisėta veika. Nėra nustatyta, kad V. J. ir R. N. norėjo sukelti žalą, bet tai neeliminuoja tyčios, tai atitinka netiesioginės tyčios valinio momento požymius. Nagrinėjamu atveju sąmoningas padarinių atsiradimo leidimas parodė, kad

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k-676/2003

nors nuteistosios ir numatė, kad bankui bus padaryta žala, nesiėmė priemonių, kad jos būtų išvengta. Taigi veikė netiesiogine tyčia. Kaltininkės užėmė tokias aukštas pareigas, nes buvo išsilavinusios, gerai išmanė savo darbą, taigi jos tiesiog privalėjo suvokti, jog nemokios įmonės niekaip neatneš pelno ir taip pažeis AKB „Nida“ interesus. Užimdamos tokias pareigas, jos privalo numatyti kokius padarinius sukels jo veika.

Toliau panagrinėkime kokius būtent požymius, aplinkybes kaltininkas privalo suvokti, kad suvoktų savo veikos pavojingą pobūdį.

Nusikalstamos veikos pavojingumą apibūdina įvairūs jos subjektyvieji ir objektyvieji požymiai, tačiau tai nereiškia, kad tyčia veikiantis asmuo privalo visus juos suvokti. Baudžiamosios teisės teorijoje sutariama, kad nustatant, ar kaltininkas suvokė nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį, pakanka nustatyti, kad jis suvokė objektyvius nusikalstamos veikos požymius. Kita vertus, nėra vienos nuomonės, kurių objektyviųjų nusikalstamos veikos požymių (objekto, veikos, padarinių, priežastinio ryšio, fakultatyviųjų požymių, subjekto) kaltininko suvokimas yra būtinas, kad nusikalstamą veiką būtų galima pripažinti padarytą tyčia.

Baudžiamojoje teisėje vieningai sutariama, kad nusikalstamos veikos objektyvius požymius apibūdinančių faktinių aplinkybių suvokimas yra būtina nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimo prielaida. Asmuo gali įvertinti savo elgesio konkretų pavojingumą tik tuomet, kai suvokia visus svarbiausius savo elgesio požymius, t.y. nusikalstamos veikos faktines aplinkybes²⁸.

Asmuo turi suvokti tas faktines aplinkybes, kurios įeina į pavojingą veiką²⁹. Tai yra tos faktinės aplinkybės, kurios numatytos baudžiamajame įstatyme. Tyčia – tai sąvoka turinti specifinį socialinį turinį, taigi tik faktinių aplinkybių suvokimas neužtraukia baudžiamosios atsakomybės už tyčinį nusikaltimą. Iš to seka, kad faktinės aplinkybės suvokimas apima du būtinus aspektus – aplinkybės fizinių savybių suvokimą ir jos socialinės reikšmės (turinio) suvokimą³⁰.

Kaip pavyzdį galime paimti narkotines medžiagas. Asmenį paprašo perduoti tabletes kitam asmeniui. Kai kurios narkotinės medžiagos iš išvaizdos nesiskiria nuo medikamentų. Taigi asmuo suvokia, kad vežasi tabletes, suvokia fizines savybes. Bet tai nereiškia, kad jis suvokia, kad veža narkotines medžiagas, gal jis galvoja, jog tai tabletės nuo kosulio ar taip nuo kokių kitų negalavimų. Asmuo turi suvokti, kad gabena būtent narkotikus, t.y. suvokti gabenamos medžiagos socialinį turinį. Tik tada jis gali būti traukiamas atsakomybėn už narkotinių medžiagų gabenimą.

Faktinės aplinkybės socialinis turinys gali būti apibūdinamas dviem aspektais – materialiu ir formaliu. Materialus aplinkybės aspektas apibūdina jos reikšmę visuomeniniam gyvenimui, o

²⁸ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2007, p. 49

²⁹ Энциклопедия уголовного права Т.4 Состав преступления - Санкт-Петербург, 2005, p. 661

³⁰ Bikelis S. „Nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas tyčioje“// Jurisprudencija. 2004. T.60 (52), p. 68
Энциклопедия уголовного права Т.4 Состав преступления - Санкт-Петербург, 2005, p. 662

formalus – teisės norminių aktų jai suteikiamą prasmę³¹. Jeigu kaip pavyzdį paimsime vėl narkotines medžiagas, tai materialiuoju aspektu čia pasireiškia narkotikų žalingumas žmogaus sveikatai ir netgi gyvybei, o formaliuoju - medžiagos įtraukimas į Sveikatos apsaugos ministro patvirtintus Narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus.

Kyla klausimas, kurį iš veikos dalyko socialinio turinio aspektų turi suvokti madžiagas gabenantis asmuo, kad galėtume jį pripažinti tyčia gabenus narkotikus?

Taigi, jei kaltininkas supranta, kokį poveikį žmonėms gali padaryti jo turima medžiaga, t.y. suvokia materialųjį aspektą, tai jis suvokia ir visos daromos veikos pavojingumą. Jam nebūtina žinoti tikslių medžiagos pavadinimą ar tai, kad ji yra įtraukta į Narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašą, svarbu, kad jis suvokia, kad ši medžiaga kenksminga žmonių sveikatai.

Kita vertus, jei kaltininkas nežino turimos medžiagos poveikio žmogui, bet žino, kad ji yra uždrausta ir įtraukta į Narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašą, jis taip pat supranta, kad ji yra kenksminga, nors ir nežino jos tikslaus poveikio.

Taigi galima daryti išvadą, kad, be aplinkybės fizinių savybių, kaltininkui pakanka suvokti nors vieną faktinės aplinkybės socialinio turinio aspektą, kad būtų galima teigti, kad jis atitinkamą faktinę aplinkybę suvokė iki galo, t.y. suvokė visus baudžiamajai teisei reikšmingus tos aplinkybės požymius.

Klaipėdos apygardos teismo 2005 m. birželio 8 d. nuosprendžiu J. P. buvo nuteistas pagal BK 259 str. 1 dalį ir pagal 199 str. 2 dalį už tai, kad Rusijos Federacijos Sovietsko mieste neteisėtai, neturėdamas tikslo parduoti ar kitaip platinti, įgyjo, o po to, neturėdamas leidimo, kontrabandos būdu per Lietuvos Respublikos valstybės sieną – Klaipėdos teritorinės muitinės Panemunės kelio postą – gabeno psichotropines medžiagas – 100 tablečių „Fenazepam“, kurių sudėtyje yra 0,1 g minėto pavadinimo psichotropinės medžiagos.

Apklauiamas J. P. parodė, kad dvi pakuotes po 50 tablečių vaistų „Fenazepam“ jis pirko Rusijos Federacijos Sovietsko miesto vaistinėje be recepto, kurio pateikti ir nebuvo reikalaujama. Vaistus pirko, nes jų parvežti prašė jo žmona, kuri jam davė vaistų sąrašą. Jame buvo įrašyti ir vaistai „Fenazepam“. Kad tai psichotropinė, ribotos apyvartos medžiaga, jis nežinojęs, tyčios pažeisti norminių aktų reikalavimų neturėjęs.

Kaltininkas, įgydamas ir gabendamas vaistus, matė jų pavadinimą, vaistinėje pats paprašė paduoti „Fenazepam“, pavadinimo vaistų, taigi, nėra abejonių, kad jis žinojo baudžiamajame draudime vartojamą įgyjamos medžiagos pavadinimą. Tačiau jis nežinojo, kad šis vaistas yra įtrauktas į narkotinių medžiagų sąrašą, taigi jis nesuvokė formaliojo aplinkybės aspekto, taip pat jis nežinojo koks šių vaistų poveikis žmogui, juk jų parvežti paprašė žmona ir jis galvojo, kad čia

³¹ Bikelis S. „Nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas tyčioje“// Jurisprudencija. 2004. T.60 (52), p. 69

įprasti vaistai, taigi kaltininkas nesuvokė ir materialiojo aplinkybės aspekto. Vien matomas vaistų pavadinimas jam nesuteikia tokios informacijos apie veikos dalyką, kurios suvokimas yra būtina sąlyga norint asmenį pripažinti tyčia gabenus psichotropinę medžiagą.

Pavojingu veikimu yra tas veikimas, kurio faktinės aplinkybės gali pakenkti baudžiamojo įstatymo saugomiems objektams. Taigi nusikalstamos veikos subjektas turi suvokti ir veikos objektą³². Teisės literatūroje paprastai pažymima, kad objekto suvokimo įrodinėti nereikia, nes jis yra suvokiamas kiekvienam žmogui ir daugeliui atvejų yra akivaizdus. Tačiau su šia prezumpcija negalima sutikti. Šalia lengvai suvokiamų nusikalstamomis veikomis pažeidžiamų objektų (gyvybė, sveikata, nuosavybė), baudžiamuoju įstatymu yra ginamos ir tokios vertybės, kurios nėra visai aiškios asmenims, turintiems teisinį išsilavinimą, o kitiems asmenims, netgi gali būti ir nesuvokiama (pav. valstybės finansų sistema valdymo tvarka visuomenės saugumas ir t.t.). Taigi kaltininkas veikdamas tyčia, gali nesuprasti tiksliai į kokį objektą kėsina jį veikia, tačiau jis privalo suvokti, kad jis kėsina į įstatymo saugomus asmens, valstybės ar visuomenės interesus³³. Jei asmuo, gaminantis netikrus pinigus ar apgaulingai vedantis apskaitą, supranta, kad pažeidžia įstatymą, tačiau jis gali nesuprasti, kad kėsina būtent į šalies finansų sistemą. Net jam ir nesupratus, kad jis kėsina į finansų sistemą, tai nebus pagrindas nepripažinti jį veikus tyčia. Taigi nusikalstamos veikos objekto suvokimas nėra būtinas kaltininkui suvokiant nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį, nes šis pobūdis suvokiamas per kitus nusikalstamos veikos objektyvius požymius³⁴.

Baudžiamosios teisės teorijoje vieningai sutariama, kad tyčia veikiantis kaltininkas neprivalo suvokti savo, kaip nusikalstamos veikos subjekto, bendrųjų bruožų.

Jei veikos turinys numato papildomas savybes, pvz. tokias kaip vieta, tai kaltininkas turi jas suvokti. Brakonierius turi suprasti ne tik, kad jo medžioklė yra neteisėta, bet ir tai, kad jis medžioja nacionaliniame parke, t.y. turi suvokti nusikalstamos veikos vietą.

Taigi, asmens, tyčia darančio nusikalstamą veiką, suvokiamas dalykas yra visi baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje įvardinti objektyvieji požymiai ir iš įstatymo išplaukiančios jų ypatybės. Reikia išsiaiškinti, koks yra suvokimo turinys („gylis“). Tik suvokusį faktinių aplinkybių turinį asmenį galima laikyti sąmoningai realizavusiu tam tikrą nusikalstamos veikos sudėtį.

Reikia pažymėti, kad faktinių aplinkybių suvokimo nereiktų tapatinti ir su baudžiamajame įstatyme vartojamų sąvokų supratimu. Kaltininkai neretai pareiškia, kad nesuprato vieno ar kito nusikalstamos veikos požymio baudžiamosios teisinės prasmės. Tačiau kaltininko padarytos įstatymo aiškinimo klaidos negali šalinti tyčios. Kaltininkas suvokia aplinkybę, jei jo

³² Энциклопедия уголовного права Т.4 Состав преступления - Санкт-Петербург, 2005, р. 663

³³ Энциклопедия уголовного права Т.4 Состав преступления - Санкт-Петербург, 2005, р. 663

³⁴ Bikelis S. „Nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas tyčioje“// Jurisprudencija. 2004. T.60 (52), p. 70

įsivaizduojamas apibūdinimas savo turiniu sutampa su įstatyminės sąvokos turiniu³⁵. Pvz. asmuo gali nesuprasti ką slepia sąvoka šaunamasis ginklas, t.y. kokie ginklai yra šaunamieji, arba jis gali nežinoti kaip atrodo vienas ar kitas ginklas ir nežinos, kad jį turi.

E.B. buvo nuteistas pagal BK 258 straipsnio 2 dalį už tai, kad neteisėtai nešiojo nešaunamąjį ginklą – kastetą. Kasaciniame skunde kasatorius prašė panaikinti nuosprendį, kadangi nėra BK 258 straipsnyje numatyta sudėčiai būtinos tyčios. Kasatoriaus teigimu, E.B. nežinojo, ir, neturėdamas specialių žinių, negalėjo žinoti, kad jo turimas daiktas yra kastetas ir kad jis įstatyme priskiriamas (draudžiamų nešioti) ginklų kategorijai³⁶.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad nuteistojo tyčios turinį aiškiai atspindi tokios jo nešio to daikto savybės, kaip smogiamoji paskirtis, jo pritaikymas specialiai žmonėms žaloti. Kadangi E.B. klydo tik dėl įstatymų leidėjo naudojamų sąvokų, bet ne dėl šių aplinkybių turinio, jo klaida pagrįstai buvo pripažinta nereikšminga. E.B. suprato, kad savo turimą daiktą gali panaudoti ar naudoti žmonėms žaloti, kad jis yra uždedamas ant kumščio, tam kad smūgis būtų stipresnis, taigi visai nesvarbu, kad jis nežinojo kaip jo turimas daiktas yra vadinamas.

Tačiau pasitaiko ir abejotinų sprendimų.

M.R. buvo nutestas pagal BK 258 straipsnio 2 dalį dėl to, kad jis neturėdamas leidimo prekybos kioske nusipirko nešaunamąjį ginklą – lenktinį spyruoklinį peilį, kurį neteisėtai nešiojo su savimi, kol buvo sulaikytas policijos pareigūnu.

M.R. parodė, kad jis peilį nusipirko kioske už 8 litus ir nemanė, kad šis peilis yra nešaunamasis ginklas, jį įgyjant jo niekas neprašė jokio leidimo.

Iš specialisto išvados matyti, kad peilis yra fabrikinės gamybos, su spyruokliniu mechanizmu, jo geležtė vienašmenė, 87 mm ilgio, o didžiausias jo plotis – 30 mm³⁷.

Kaip žinia nėra uždrausta pirkti ir nešiotis peilio. Uždrausti ir nešaunamiesiems peiliams priskiriami peiliai pritaikyti žmogui žaloti arba gali būti lengvai tam pritaikyti. Tokiomis savybėmis pasižymi tokie peiliai, kurie turi automatiškai iššokančią ar atsilenkiančią geležtę ir papildomai pasižymi bent viena iš trijų savybių: 1) iššokanti geležtė yra ilgesnė kaip 8,5 cm; 2) per vidurį geležtė yra siauresnė kaip 14 proc. jos ilgio; 3) geležtė iš abiejų pusių paaštrinta³⁸. Šiuo atveju geležtės ilgis tik 2mm ilgesnis, be to, nėra kitų požymių. Geležtė yra vienašmenė. Reikia paminėti, kad koviniai peiliai paprastai legaliai yra parduodami specialiose ginklų parduotuvėse, o šiuo atveju kaltininkas peilį pirko paprastame kioske, iš jo nereikalavo jokio leidimo, taigi jis net nenumanė, kad gali nusipirkti peilį, kuriam nešiotis reikalingas leidimas. Taigi, manome, nėra jokio pagrindo teigti, jog M. R. veikė tyčia.

³⁵ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2007

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k – 334/ 2005

³⁷ Vilniaus m. pirmojo apylinkės teismo byla Nr. 1-234-01/2004

³⁸ Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas // Valstybės žinios. 2002, nr.13- 467.

Reikia pabrėžti, kad tyčinės kaltės sąlyga yra realus, o ne galimas faktinių aplinkybių suvokimas. Jeigu asmuo nesuprato aplinkybės specifinio turinio, netgi jei jis galėjo ir turėjo jį suprasti, tokio „potencialaus suvokimo“ nepakanka jo tyčiai pagrįsti.

Reikalavimas, kad asmuo suvoktų faktinės aplinkybės baudžiamosios teisės požiūriu reikšmingą turinį, neatsiejamas nuo praktinio klausimo – kaip šį suvokimą galima įrodyti konkrečiose bylose.

Kaltininko suvokimo įrodinėjimui taikomi tokie patys reikalavimai, kaip ir bet kurioms kitoms įrodinėtiniams bylos aplinkybėms. Įstatymas įpareigoja teismą, nuosprendį grįsti tik teisiamajame posėdyje išnagrinėtais įrodymais, t.y. objektyviais duomenimis, kuriuos galima patikrinti BPK numatytais proceso veiksmais. BPK 20 str. reglamentuoja kokie duomenys gali būti teismo pripažinti įrodymais. Neturint tiesioginių įrodymų, kaltininko tam tikros faktinės aplinkybės suvokimą, kaip ir bet kurią kitą reikšmingą bylos aplinkybę dažniausiai tenka įrodinėti netiesioginiais įrodymais. Vienoje iš kasacinių bylų, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, jog „ne visada nusikaltimo aplinkybės ir veiką padariusio asmens kaltė yra nustatoma tiesioginiais įrodymais. Įrodinėjimas netiesioginiais įrodymais yra sudėtingesnis, tačiau jais taip pat gali būti grindžiama kaltė, jei tais įrodymais nustatyto tarpiniai faktai ir išvados tarpusavyje sujungti nuoseklia ir logiška grandine. Tiesioginiai įrodymai neturi pranašumo prieš netiesioginius – ir vieni, ir kiti yra įrodinėjimo proceso elementai“³⁹.

Įrodymais, kad asmuo suvokė faktinės aplinkybės turinį, gali būti: 1) duomenys, kad kaltininkas suvokė nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės išorinį pavidalą, 2) duomenys apie tai, kad kaltininkui buvo suteikta reikiama žodinė ar rašytinė informacija, 3) duomenys apie kaltininko socialinę patirtį, 4) kaltininko elgesys nusikalstamos veikos metu, iki jos ir po jos padarymo, 5) kitos objektyvios veikos padarymo aplinkybės, leidžiančios įvertinti faktinės aplinkybės suvokimo galimybę kaip įtikinamą⁴⁰.

A. L. Buvo kaltinamas pagal BK 199 str 2 d. dėl to, kad jis, neturėdamas leidimo gabeno per Lietuvos Respublikos valstybės sieną, Tarptautinį Vilniaus oro uostą, narkotines medžiagas – 0, 192 g kanapių ir jų dalių. A. L. neigė ketinimą gabenti narkotinę medžiagą per Lietuvos Respublikos sieną. Jis paaiškino, kad jis buvo atvykęs į Lietuvą trumpam – sudalyvauti R. K. vestuvėse. Po vestuvių pobūvio, tą patį vakarą nuėjo linksmintis į Vilniaus „Helios“ klubą, kur būdamas gerokai neblaivus, nusipirko kanapių ir dalį jų suvartojo, likusi dalis liko džinsų kišenėje. Po pasilinksminimo Vilniuje, apie 5 val. ryte sugrįžo į tėvų namus Elektrėnuose, o tą patį rytą vėl važiavo į Vilnių - į oro uostą. Į oro uostą atvyko telikus pusvalandžiui iki skrydžio. Krepšį atidavė į bagažo skyrių, o pats ėjo pro keleivių

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K- 597 / 2005

⁴⁰ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2007, p. 59

patikros postą, pareigūnų paprašytas išėmė iš kišenių su savim turėtus daiktus ir tik tuomet paaiškėjo, jog džinsų kišenėje tebėra degtukų dėžutės dydžio dėžutė su kanapėmis, kurios jis išvažiudamas nepastebėjo ir buvo pamiršęs⁴¹.

Įvertinus kaltininko elgesį veikos metu, t.y. tai, kad jis savanoriškai, be jokio jaudulio išėmė visus jo turimus daiktus iš kišenės, nemėgino slėpti kanapių, kurios buvo permatomoje dėžutėje, tai, kad būnant apsvaigus jo atmintis susilpnėjo ir jis tikrai pamiršo, kad turi kanapes kišenėje, galima daryti pagrįstą išvadą, kad A. L. veikos metu nesuvokė, kad gabena narkotines medžiagas.

Tačiau yra ir kitų atvejų, kada duomenys apie kaltininko socialinę patirtį, t.y. jo profesinę patirtį, išsilavinimą, ankstesnį susidūrimą su analogiška situacija, gali paremti išvadą, kad kaltinamasis suvokė faktinės aplinkybės turinį.

N. V. Buvo kaltinamas pagal 1961 m. Bk 312 str. 3 d. (kontrabanda stambiu mastu) ir 310 str. 6 d. (didelio kiekio techninio tilo alkoholio gabenimas neturint leidimo) dėl to, kad kroviniu automobiliu Volvo FH – 12 su puspriekabėje iš anksto įrengtoje slėptuvėje per Dieveniškųjų seniūnijos Krakūnų kaime Šalčininkų rajone, esanti Vilniaus teritorinės muitinės Krakūnų kelio postą gabeno privalomą pateikti muitinei krovinį, kurio vertė viršijo 250 minimalių pragyvenimo lygių (MGL): 6358 l, 92282 Lt vertė techninio spirito, ir jo nepateikė muitinės kontrolei, o paskui nuo šio posto vežė krovinį 6,6 km link Šalčininkų, kur buvo sulaikytas VRM Varėnos rinktinės specialios paskirties būrio pasieniečių.

N. V. paaiškino, kad jis dirba vairuotoju transporto įmonėje. Jo nuolatinis automobilis buvo remontuojamas, tad jis gavo kitą, kuriuo turėjo važiuoti į Panevėžį paimti kabelių. Jis manė, kad mašina buvo tuščia, buvo atidaręs puspriekabės duris, bet joje nieko nematė.

Teismas, vertindamas byloje surinktus įrodymus, pažymėjo, kad nors N. V. teigia slėptuvės puspriekabėje nepastebėjęs ir slėptuvė iš tiesų apsunkino kontrabandinio krovinio aptikimą, teismas daro išvadą, kad vairuotojas negalėjo nežinoti, t.y. žinojo, apie krovinį, atsižvelgiant į krovinio maskuotę, gabaritus, svorį (...) taip pat įvertinant jo vairuotojo profesiją ir gyvenimišką patirtį⁴².

Neįmanoma pateikti baigtinio objektyvių aplinkybių, leidžiančių įvertinti faktinės aplinkybės suvokimą kaip galimą ar negalimą, sąrašo. Be paminėtų aplinkybių gali būti įvairių kitų.

⁴¹ Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-210 / 2005

⁴² Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-111/2003

2.2.2 Nusikalstamų veikų padarinių numatymas

BK 15 straipsnyje 3 dalyje nustatyta, kad materialiomis sudėtimis aprašytose nusikalstamosiose veikose būtinu tyčios požymiu yra kaltininko numatymas, kad „dėl jo veikimo ar neveikimo gali kilti šiame kodekse numatyti padariniai“. Taigi kaltininkui inkriminuojamos nusikalstamosios veikos padarinių numatymo reikšmė nustatant kaltininko tyčią, yra visiškai aiški: jeigu nenustatoma, kad kaltininkas inkriminuojamus padarinius numatė, jis negali būti pripažįstamas kaltu dėl inkriminuojamos tyčinės nusikalstamosios veikos.

Žodis numatymas reiškia, kad kaltininko sąmonėje iškyla vaizdas, kuriame jis aiškiai mato savo veiksmų, kurie įvyks ar gali įvykti, seką. Todėl pavojingų padarinių numatymą reiktų suprasti, kaip kaltininko suvokimą, jog jis daro žalą baudžiamąjį įstatymo saugomam gėriui⁴³.

Numatymas esant tyčiai apima: 1) galimų padarinių rūšies numatymą ir 2) socialinės padarinių reikšmės numatymą.

Iškyla klausimas, ar apskritai galima iš anksto numatyti savo poelgio padarinius? Atsakymas yra teigiamas, žmogus gali numatyti savo veikos padarinius. Galimų padarinių numatymas kyla iš gyvenimo patirties. Gyvendamas visuomenėje žmogus pažįsta gamtos ir visuomenės dėsnius, pažįsta pasaulį ir vadovaudamasis praktika gali numatyti, kokių padarinių sukels jo poelgis. Iš gyvenimo praktikos žmogus gali numatyti, kokių padarinių gali sukelti smūgis peiliu į krūtinę ar koja į pilvą, kokių – viršytas kelyje greitis, numesta sausame miške nuorūka⁴⁴. Tačiau žmogus numato ne visus savo veikos padarinius, o tik tuos, kurie kyla iš būtinąjo priežastinio ryšio. Atsitiktinių padarinių asmuo nenumato, o dėsningus padarinius tik gali numatyti – gali, bet nebūtinai numato. Taip pat teigiama, kad asmuo turi numatyti ne visus priežastinio ryšio elementus, o tik bendrus jo bruožus⁴⁵.

R. Grigas pagal 1961 m. BK 109 straipsnio 1 dalį ir 2000 m. BK 135 straipsnio 1 dalį nuteistas už tai, kad 2003 m. balandžio 1 d., tarp 14.00-16.00 val., savo namuose, Vilniuje, Baltupio g. 41-29, konflikto su A. Mrychinu metu tyčia sudavė šiam du smūgius kumščiu į veidą ir ne mažiau kaip tris smūgius į krūtinę, bei į pilvą. Taip padarė kraujosruvas, nubrozdinimus, muštines žaizdas veide ir kitose kūno vietose, liemens sumušimą, pasireiškusį krūtinės ląstos kairiosios pusės ir gilesnių minkštųjų audinių kraujosruvomis, blužnies visceralinio paviršiaus plyšimu su pokapsuline kraujosruva. Dėl krūtinės ląstos ir blužnies sužalojimų buvo sunkiai sutrikdyta A. Mrychino sveikata, išsivystė vidinis

⁴³ Энциклопедия уголовного права Т.4 Состав преступления - Санкт-Петербург, 2005, р. 664

⁴⁴ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Kn. 1: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. - Vilnius: Justitia, 2006, p. 357

⁴⁵ Энциклопедия уголовного права Т.4 Состав преступления - Санкт-Петербург, 2005, р. 664

*nukraujavimas bei vidaus organų mažakraujystė, dėl šių priežasčių nukentėjusysis kitą dieną mirė. Tokiais veiksmais R. Grigas dėl neatsargumo A. Mrychinui atėmė gyvybę*⁴⁶.

Taigi teismas kaltininko veikoje nustatė neatsargią kaltę, t.y. jis numatė padarinius, tačiau tik kaip labai mažai tikėtinus. Padarinių numatymas, esant tyčinei kaltei ir neatsargiai skiriasi tuo, kad esant tyčiai jie yra neišvengiami ar labai tikėtini, o neatsargiai – labai mažai tikėtini. Tačiau šiuo atveju R. Grigas nukentėjusiajam tyčia sudavė du smūgius kumščiu į veidą ir ne mažiau kaip tris smūgius į krūtinę bei pilvą, dėl to plyšo blužnies visceralinis paviršius su pokapsuline kraujosruva. Šis sužalojimas buvo tiesioginė A. Mrychino mirties priežastis. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad smūgiai nukentėjusiajam buvo suduoti į pavojingas jo gyvybei vietas – galvą, krūtinę, pilvą. Smūgiai buvo suduoti vienu metu ir nusikalstamų veiksmų nutraukimo priežastis buvo ta, kad namo grįžo nuteistojo žmona. Taigi, smūgių skaičius, intensyvumas, lokalizacija ir tai, kad buvo sužalotas svarbus organas – blužnis, patvirtina, jog R. Grigas suprato, kad savo veika kėsinaisi į kito žmogaus gyvybę, numatė, kad gali atimti gyvybę kitam žmogui, ir nors ir nenorėjo atimti gyvybės, tačiau sąmoningai leido tokiems padariniams atsirasti, t. y. R. Grigas veikė netiesiogine tyčia. Tokiu atveju veika turi būti kvalifikuojama pagal atsiradusius padarinius kaip nužudymas. Teismo išvados - kad R. Grigas suduodamas smūgius A. Mrychinui į krūtinę ir pilvo sritį nenorėjo jo nužudyti ir nenumatė, kad dėl jo veikos bus atimta nukentėjusiojo gyvybė, tačiau suprato savo veikos pavojingumą A. Mrychino sveikatai ir numatė, kad dėl jo veiksmų jis gali būti sužalotas ir kad dėl A. Mrychino gyvybės atėmimo yra neatsargi kaltė - visiškai nemotyvavo, taip pat ji neatitinka ir bylos faktinių aplinkybių. Taigi teismas, nustatydamas R. Grigo veikos subjektyviąją pusę, nukrypo nuo suformuotos teismų praktikos ir netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą. 2004 m. birželio 18 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarime „Dėl teismų praktikos byloje dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei” apžvalgoje išaiškinta, kad teismai, nustatydami kaltininko tyčios turinį, turi atsižvelgti į visas nusikaltimo padarymo aplinkybes: nusikaltimo padarymo įrankius, būdą, sužalojimų kiekį, jų pobūdį, vietą, nusikalstamų veiksmų intensyvumą ir jų nutraukimo priežastis, kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykius, elgesį įvykio metu, prieš nusikaltimą ir po jo padarymo. Tačiau teismas šių aplinkybių visumos neįvertino ir neteisingai įvertino veikos subjektyviąją pusę, t.y. nustatė neatsargią kaltę vietoje netiesioginės tyčios.

Dažnai kaltininkas teigia, kad nenumatė, kad jo veiksmai sukels pavojingus padarinius, kaip ir aukščiau minėtoje byloje, kaltininkas sakė, jog negalvojo, kad jo smūgiai sukels nukentėjusiojo mirtį. Iš ko gali būti sprendžiama, kad kaltininkas, darydamas akivaizdžiai pavojingą veiką „nieko nenumatė“? Paprastai tokios išvados pagrindu būna paties kaltininko parodymai, kurie gali būti tiek melagingi, tiek sąžiningi. Melagingais parodymais apie savo psichinį santykį su

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-629/2004

nusikalstamos veikos padariniams gana dažnai mėginama išvengti atsakomybės už tyčinę nusikalstamą veiką, nes kaltininkas, nekalbant apie jo advokatą, puikiai žino apie tai, kad padarinių numatymas yra būtina tyčios sąlyga. Juo labiau, kad neigdamas inkriminuojamų padarinių numatymą, kaltininkas visiškai nieko nepraranda – Lietuvos baudžiamojoje teisėje tai, kad kaltininkas neigia nusikalstamos veikos subjektyviuosius požymius, netgi nelaikoma neprisipažinimu ir neužkerta kelio taikyti baudžiamajame įstatyme numatytas baudžiamąją atsakomybę lengvinančias aplinkybes⁴⁷.

Tačiau baudžiamojoje teisėje yra paplitusi nuomonė, kad kaltininkas, jei jo psichikos sutrikimai neperžengia normos ribų, negali veikti „nieko negalvodamas“ apie savo pavojingos veikos padarinius, netgi kai jis elgiasi impulsyviai, ar yra visiškai abejingas kitų žmonių interesams⁴⁸.

Z. B. nuteistas už tai, kad 2002 m. lapkričio 26 d., apie 23 val., Raseinių r., (duomenys neskelbtini) k., G. A. L. priklausančiame gyvenamajame name, būdamas girtas, asmeninio konflikto metu tyčia smogė ne mažiau kaip penkis smūgius kumščiais L. B. į galvą, nugarą bei dešiniąją plaštaką, padarydamas nukentėjusiajam lengvus kūno sužalojimus, nesukėlusius trumpalaikio sveikatos sutrikimo, ir tyčia spyrė koja vieną kartą į pilvą, taip padarydamas jam sunkų pavojingą gyvybei sužalojimą, tyčia (netiesiogine) nužudė L. B.

Kaltininkas teigia, kad tarp jo suduoto smūgio į pilvą ir nukentėjusiojo mirties nėra objektyvaus priežastinio ryšio, todėl teismų išvada, kad jis suduodamas nukentėjusiajam į gyvybiškai svarbius centrus, suprato, kad jo veika gali sukelti L. B. mirtį yra nepagrįsta. Kaltininkas teigia, kad tarp jo suduoto smūgio ir nukentėjusiojo mirties yra atsitiktinis sudėtingas priežastinis ryšys, sąlygotas ir daugelio kitų veiksnių. Jis negalvojo, jog dėl jo pavartoto smurto, nukentėjusysis gali mirti ir jo veiką reikia laikyti padaryta dėl neatsargumo⁴⁹.

Taigi šioje byloje kaltinamasis teigia, jog jis negalvojo apie savo veikos pasekmes ir nenumatė, kad gali kilti tokie sunkūs padariniai. Jis teigia, kad nenorėjo jo žudyti. Tačiau Z. B., būdamas nusikaltimo, numatyto 1961 m. BK 104 str. subjektas, pasiremiant gyvenimiškąja patirtimi turėjo suvokti, kad panaudodamas fizinį smurtą prieš L. B. (suduodamas ne mažiau kaip penkis smūgius kumščiais nukentėjusiajam į galvą, spirdamas koja į pilvo sritį) gali sukelti mirtį. Kaip jau ir minėta anksčiau į kaltininko parodymus, jog jis negalvojo, kad nukentėjusysis mirs, ar nesuprato pavojingumo savo veiksmų ir todėl nenumatė padarinių, negalima žiūrėti rimtai. Jis, kaip sveikas

⁴⁷ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2007, p. 103

⁴⁸ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Kn. 1: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. - Vilnius: Justitia, 2006, p. 348

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. Nr. 2k-348/2004

žmogus, privalo žinoti, kad smūgiai į galvą visada yra pavojingi gyvybei. Nuteistasis, nors ir neturėjo tikslo atimti gyvybę, tačiau mušdamas nukentėjusįjį, taip pat ir spirdamas koja į pilvo sritį, sąmoningai leido pasekmėms kilti, todėl jo veikoje negalima išvelgti jokio neatsargumo ir veika padaryta netiesiogine tyčia.

Rusijos baudžiamosios teisės specialistai yra pasiūlę praktikoje nustatant subjektyviuosius nusikalstamos veikos požymius vadovautis prezumpcija, kad paties kaltininko paaiškinimai apie jo nusikalstamosios veikos subjektyviuosius požymius laikytini nepatikimais, nebent kiti byloje surinkti duomenys leistų daryti priešingą išvadą⁵⁰.

Teismų praktikoje yra labai daug bylų, kuriose kaltinamieji nusikalstamas veikas padarė būdami stipriai apsvaigę nuo alkoholio. Tokiais atvejais, kaltinamieji teigia negalėję suprasti savo veiksmų pavojingumo ir numatyti padarinių dėl savo girtumo. Dažniausiai kitą dieną jie neprisimena ką padarė. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kolegija yra pasisakiusi, kad pagrindžiant kaltę asmenų, kurie nusikalstamą veiką padarė labai stipraus girtumo įtakoje, dėl kaltininko psichinio stovio ypatumo nėra prasmės nustatinėti jo kaltę kaip psichinį santykį su padaryta veika ir jos pasekmėmis nusikalstamų veiksmų padarymo momentui. Šiuo atveju tik objektyvūs nusikaltimo sudėties požymiai įrodinėjami nusikaltimo padarymo momentui. Subjektyvus baudžiamosios atsakomybės pagrindas - kaltė laiko atžvilgiu pasislenka šiek tiek ankstesniam laikui, kai asmuo dar yra blaivas ir suvokia, kad savo veiksmais (didelio kiekio alkoholio vartojimu) jis gali prarasti savo poelgių suvokimą ir kontrolę, ir tikėtina, kad tokioje nekontroliuojamoje būsenoje gali padaryti veiksmus, kurie uždrausti baudžiamuoju įstatymu. Kartu nepaisant tokio suvokimo ir pasekmių numatymo, jis sąmoningai priveda save prie tokios būsenos, tuo prisiimdamas atsakomybę už savo vėlesnius veiksmus ir jų pasekmes⁵¹. Taigi kaltininko girtumas nepaaiškina jo nesuvokimo ir nenumatymo, tai pat neeliminuoja baudžiamosios atsakomybės už padarytą veiką.

2.2.2.1 Nusikalstamos veikos padarinių numatymo laipsnis

Nusikalstamos veikos padarinių numatymas yra itin glaudžiai susijęs su tikimybės sąvoka. Galima sakyti, kad tikimybė numatymo sąvokai yra esminė kategorija. Padariniai visuomet numatomi kaip daugiau ar mažiau tikėtini, t.y. tam tikro tikimybės laipsnio. Pagal numatomų padarinių atsiradimo tikimybės laipsnį galima skirti numatymo laipsnį⁵². Baudžiamajame įstatyme apibūdinant tyčią bei nusikalstamą pasitikėjimą yra minimas tik pats numatymas, o jo laipsnis nėra

⁵⁰ Злобин Г.А., Никифоров Б.С. Умысел и его формы // Москва: Юридическая литература. 1972, p. 90

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-538/ 2001

⁵² А.П.Козлов Понятие преступления – Санкт-Петербург, 2004, p. 611

detalizuojamas. Atskleisti kiekvienai iš kaltės formų ir jų rūšių būdingą numatymo laipsnį yra palikta doktrinai ir teismų praktikai.

Baudžiamosios teisės teorijoje siūloma skirti tris – keturis numatymo laipsnius. S. Bikelis mano, kad yra tikslinga išskirti tris numatymo laipsnius : 1) kaltininkas numato padarinius kaip parktiškai neišvengiamus (maždaug atitiktų nuo 90 iki 99,9 proc. Padarinių tikimybę), 2) jis numato padarinius kaip gana tikėtinus, 3) padariniai numatomi kaip nelabai tikėtini⁵³.

Baudžiamasis įstatymas nedetalizuoja numatymo laipsnio netiesioginėje tyčioje. Padarinių numatymo laipsnis yra susijęs su padarinių noru⁵⁴. Netiesioginės tyčios atveju, asmuo padarinių nenori, bet sąmoningai leidžia jiems kilti. Taigi iškyla klausimas – ar gali asmuo, numatydamas veikos padarinius kaip neišvengiamus, daryti tokią nusikalstamą veiką ir jų nenorėti? Koks yra maksimalus padarinių numatymas netiesioginėje tyčioje?

Jei nusikalstamos veikos padarinių „norą“ aiškinsime kaip „teigiamas emocijas, lydinčias padarinių sukėlimą“, tai nebus kliūčių išvadai, kad visiškai įmanoma daryti veiką ir nenorėti neišvengiamų savo veikos padarinių. Rusijos mokslininkai pabrėžia, kad negalima kalbėti apie padarinių norėjimą, jei šie padariniai kaltininkui nereikalingi nei kaip tikslas, nei kaip priemonė, nei kaip galutinio tikslo pasiekimo etapas, netgi jei šie padariniai yra numatomi kaip neišvengiami⁵⁵. O juk būtent taip ir yra netiesioginėje tyčioje. Jeigu norą tyčinėje kaltėje suprantame ne kaip pozityvų emocinį elgesio atspalvį, bet elgesio tikslingumą (o būtent šiai prasmei yra teiktina pirmenybė), tuomet darytinės kitokios išvados. Jeigu nusikalstama veika neišvengiamai sukelia tam tikrus padarinius, ją galima laikyti faktiškai nukreiptą į šių padarinių sukėlimą. Galbūt kaltininkui bus malonūs tik vieni iš galimų nusikalstamos veikos padarinių, tačiau laikysime, kad kaltininkas norėjo (siekę) abiejų padarinių (ir jo trokštamų, ir netrokštamų, bet neišvengiamų). Netrokštamų, bet neišvengiamų padarinių sukėlimas faktiškai tampa kaina, kurią kaltininkas turi „sumokėti“ už trokštamo rezultato pasiekimą. Šia prasme netrokštami padariniai tampa kaltininkui reikalingi, taigi ir siekiami (norimi)⁵⁶. Vienas iš pavyzdžių gali būti tai, kai asmuo padeda sprogmenį po savo priešo automobiliu, tačiau žūsta ne tik jis, bet ir jo draugas. Neišvengiama draugo mirtis galbūt nėra emociškai patraukli kaltininkui, jis dėl jos apgailestauja ar yra jai abejingas, tačiau ji yra būtina sąlyga pagrindiniam tikslui pasiekti, t.y. nužudyti priešą, tad galima sakyti, kad draugo mirties taip pat buvo siekiama padarant nusikalstamą veiką. Taigi maksimalus padarinių numatymas nėra netiesioginės tyčios požymiu. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas savo nutarime yra pasakęs,

⁵³ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2007, p. 116

⁵⁴ А.П.Козлов Понятие преступления – Санкт-Петербург, 2004, p. 612

⁵⁵ А.П.Козлов Понятие преступления – Санкт-Петербург, 2004, p. 613

⁵⁶ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2007, p. 117

kad jei kaltininkas veikia suvokdamas, kad žmogui gyvybė bus atimta neišvengiamai, tai toks asmuo veikia tiesiogine tyčia⁵⁷.

Kadangi veikdamas netiesiogine tyčia, kaltininkas negali numatyti maksimalaus padarinių kilimo laipsnio, tai koks tada yra minimalus galimas padarinių numatymo laipsnis? Tai yra labai komplikotas klausimas. Konkrečiose bylose kyla didelių sunkumų objektyviai įvertinant konkrečių padarinių atsiradimo tikimybės laipsnį ir tai, ar jis siekia ar viršija netiesioginei tyčiai būtiną numatymo laipsnį. Padarinių numatymo laipsnis netiesioginėje tyčioje apibūdinamas tokiais terminais kaip „kaltininkas suvokia pakankamai didelį padarinių tikėtinumą“, numato juos kaip „labai tikėtinus“, „labiau galimus, nei negalimus“. Riba skirianti netiesioginei tyčiai būdingą ir nusikalstamam pasitikėjimui nebūdingą padarinių numatymą yra tam tikras padarinių numatymo laipsnis. Koks jis? Kas slypi po žodžiais „pakankamai didelė padarinių atsiradimo tikimybė“, „labai tikėtini padariniai“? Kur yra riba tarp „pakankamai didelės“ ir „nepakankamai didelės“ nusikalstamos veikos padarinių tikimybės? Netiesioginei tyčiai būdingą numatymo laipsnį būtina žinoti, nes padarinių numatymo laipsnis (pobūdis) yra pagrindinis valinio momento įrodymas.

Tarp baudžiamosios teisės specialistų, kurie ryžtasi konkretinti netiesioginei tyčiai būdingą padarinių atsiradimo tikimybę, neretai sutinkama nuomonė, kad netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo skiria 50 proc. padarinių kilimo riba. Esą, jei kaltininkas veikia, suvokdamas, kad yra didesnė tikimybė, kad įstatyme numatyti padariniai kils, negu nekils, tai reiškia, kad jis veikia būdamas abejingas padarinių atsiradimui, atitinkamai, paprastai veikia su netiesiogine tyčia. Iš kitos pusės, jei kaltininkas veikia manydamas, kad labiau tikėtina, kad padariniai neatsiras, tai yra tiesioginis įrodymas, kad jis veikia lengvabūdiškai tikėdamasis išvengti padarinių (t.y. veikia su nusikalstamu pasitikėjimu)⁵⁸. Tačiau S. Bikelis nesutinka, kad minimaliu laipsniu padarinių numatymo netiesioginėje tyčioje būtų 50 proc., jis teigia, kad ir 15 procentų padarinių tikimybė vis tik vertintina kaip didelis (visiškai netoleruotinas) pavojus įstatymo saugomos vertybėms, kuris būdingas tyčinėms nusikalstamoms veikloms.

Praktikoje, situacijos, kuriose būtų galima nors kiek tiksliau nustatyti padarinių kilimo tikimybę yra greičiau išimtis, nei taisyklė. Tokiais atvejais teismui nelieka nieko kito, kaip išvadą, ar padarinių kilimas konkrečioje situacijoje buvo „pakankamai tikėtinas“, daryti remiantis savo gyvenimiškąja patirtimi, įvykio situacijos ir kitų aplinkybių ypatumais, specialistų ar ekspertų paaiškinimais. Analizuojant Lietuvos teismų praktiką, galima pastebėti, kad kaltininko numatymo laipsnio klausimas yra dažniausiai visiškai nenagrinėjimas. Teismai itin retai motyvuoja, kodėl jie nusprendė, kad konkrečioje situacijoje kaltininkas numatė arba nenumatė kilsiančius padarinius. Tipinis argumentas, kad kaltininkas numatė nukentėjusiojo mirtį yra tai, kad „buvo stipriai suduota į

⁵⁷ 2004 06 18 Dėl Teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika. 2004 Nr.21

⁵⁸ А.П.Козлов Понятие преступления – Санкт-Петербург, 2004, р. 616

gyvybiškai svarbią vietą, organą“. Su tokiais argumentais reiktų sutikti. Paprastai teismai remiasi prielaida, kad jeigu suduodama į gyvybiškai svarbų organą, kaltininko numatymas, kad kils sunkūs padariniai visuomet pasiekia tokį laipsnį, koks yra pakankamas netiesioginei tyčiai. Tuomet, kai smūgį suduoda specialaus pasiruošimo neturintis asmuo (ne boksininkas ar pan.), tai yra labai abejotina prielaida .

V.P. buvo nuteistas pagal BK 129str. 1d dėl to, kad buitinio konflikto su sugyventine I.L. metu, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, sugyventinei pagriebus jį už plaukų, sudavė jai vieną smūgį į pilvą, dėl ko nukentėjusiajai plyšo dešinė klubinė vena ir nukraujavusi nukentėjusiosji sekančią naktį mirė. Teismas savo išvadą, kad kaltinamasis numatė sugyventinės mirtį ir veikė su netiesogine tyčia nužudyti žmogų pagrinė tuo, kad jis “smogė moteriai kumsčiu į pilvą, svarbią gyvybinėms funkcijoms vietą”⁵⁹.

R.G. buvo nuteistas pagal BK 129str. 2d 3p už tai, kad buitinio konflikto su tėvu metu, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, atsisukęs nugara į tėvą, šiam netikėtai sugriebus jį už pečių, basa atbula koja vieną kartą spyrė tėvui į pilvą, dėl ko jam plyšo tuščioji žarna, išsivystė komplikacijos ir tėvas mirė. Byloje ekspertas paaiškino, kad tuščiosios žarnos sienelės plyšimas, net ir stipraus pilvo sumušimo atveju, yra retas atvejis medicinos praktikoje. LAT teisėjų kolegija, atmesdama R.G. kasacinį skundą, kuriame jis neigė tyčią nužudyti tėvą ir prašė perkvalifikuoti jo nusikaltimą į sunkaus sveikatos sutrikdymo bei neatsargaus gyvybės atėmimo sutaptį, savo sprendimą argumentavo tuo, kad R.G. sąmoningai spyrė į gyvybiškai svarbų organą – pilvą. Esą, gyvybiškai svarbių organų žalojimu neišvengiamai keliamas pavojus žmogaus gyvybei⁶⁰.

Abiejuose atvejuose, buvo tik vienas smūgis į pilvą, be to smūgiuota basa koja, taigi manau, kad mirties numatymas buvo labai mažas. Nes ne kiekvienas smūgis į pilvą lemia nukentėjusiojo mirtį. Tai patvirtino ir ekspertas vienoje iš bylų. Manau kaltininko padarinių numatymas buvo labiau būdingas nusikalstamam pasitikėjimui, negu netiesioginei tyčiai. V. Piesliakas teigia, kad nenustačius kaltininko tyčios atimti gyvybę, visuomet reiktų patyrinėti galimybę įrodyti tyčią dėl tų padarinių, kuriuos kaltininkas nurodė kaip būtinus, pavojingos veiklos padarinius, pavyzdžiui, sunkaus ar nesunkaus sveikatos sutrikdymo⁶¹. Taigi šiose bylose galima buvo inkriminuoti tyčinius sveikatos sutrikdymus, nes kaltininkai suvokė, kad smūgiuodami sutrikdys nukentėjusiųjų sveikatą. Tyčinį sveikatos sutrikdymą reiktų kvalifikuoti su neatsargiu gyvybės atėmimu kaip idealiąją nusikaltimų sutaptį. Už tokią kvalifikaciją pasisako ir LAT senatas savo nutarime “ Dėl teismų praktikos baudžiamosiose bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei”:

⁵⁹ Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-151/2005

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiosios Teismo kasacinė byla Nr. 2K-701/ 2005

⁶¹ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Kn. 1: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. - Vilnius: Justitia, 2006, p. 357

“Jei asmuo nesuprato savo veiklos pavojingumo kito žmogaus gyvybei ir nenumatė, kad dėl jo veiklos bus atimta gyvybė kitam žmogui, tačiau suprato ir numatė, kad dėl jo veiklos gali būti sutrikdyta kito žmogaus sveikata, ir taip veikdamas padarė sveikatos sutrikdymus, sukėlusius nukentėjusiojo mirtį, veika kvalifikuojama pagal BK 132, 135 ar 138 str. Numatytų nusikaltimų sutaptį, jeigu dėl žmogaus gyvybės atėmimo yra neatsargi kaltė”⁶².

Nepaisant šių siūlymų, teismų praktikoje, tokia kvalifikacija vis dar yra reta. Kaip jau buvo minėta, tokiose situacijose, kaltininkas suduoda vieną ar kelis smūgius kumsčiu ir nukentėjusysis miršta, teismai neretai nustato kaltininko tyčią nužudyti. Jeigu vis tik padaroma išvada, kad gyvybė atimta neatsargiai – nusikalstama veika kvalifikuojama tik kaip neatsargus gyvybės atėmimas. Teismai neapsvarsto, ar suduodamas smūgį nukentėjusiajam, kaltininkas neturėjo tyčios jį sužaloti. Kadangi sunkaus ir nesunkaus sveikatos sutrikdymo teisinės pasekmės yra kur kas sunkesnės, nei neatsargaus gyvybės atėmimo, nusikalstamos veikos kvalifikacija tik kaip neatsargus gyvybės atėmimo, mano manymu, daugelio atvejų yra nepagrįstai švelni.

Prie tokios praktikos susiformavimo prisidėjo ir pats Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, keliose savo nutartyse atmetęs neatsargaus gyvybės atėmimo ir sunkaus sveikatos sutrikdymo sutapties galimybę. Tai buvo jau minėtoje byloje, kurioje nuteistasis spyrė basa koja savo tėvui, dėl ko jam plyšo tuščioji žarna ir šis dėl išsivysčiusių komplikacijų mirė, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kolegija atmetė nuteistojo prašymą perkvalifikuoti jo nusikalstamą veiką iš nužudymo į sunkaus sveikatos sutrikdymo ir neatsargaus gyvybės atėmimo sutaptį, nors, pagal bylos aplinkybes tikrai galima suabejoti, ar nuteistasis numatė tėvo mirtį kaip pakankamai tikėtiną ir veikė su netiesiogine tyčia atimti tėvo gyvybę. Tai patvirtino ir medicinos ekspertas⁶³.

Dar vienoje byloje, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas panaikino pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir veiką, iš sveikatos sutrikdymo ir neatsargaus gyvybės atėmimo sutapties, perkvalifikavo į nužudymą⁶⁴.

Naujausiose bylose Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ima taisyti šią padėtį ir jau pasitaiko atvejų, kai sveikatos sutrikdymas ir neatsargus gyvybės atėmimas sudaro sutaptį:

Ž.Ž. buvo nuteistas už tai, kad konflikto su 60 metų moteriške metu, sudavė ranka vieną smūgį jai į kairį skruostą, dėl ko, įvykus rotaciniam galvos judesiui, po kietuoju galvos smegenų dangalu išsiliejo kraujas, kas komplikavosi galvos smegenų suspaudimu ir pabrinkimu ir po keturių dienų nukentėjusioji mirė.

⁶² 2004 06 18 Dėl Teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika. 2004 Nr.21

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-701/ 2005

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2k-629/2004

Tiek pirmos, tiek apeliacinės instancijos teismas padarė išvadą, kad Ž.Ž. veikė su netiesiogine tyčia nužudyti nukentėjusiąją (BK 129str. 1d.).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pakeitė žemesnių teismų sprendimus. Teismas nusprendė, kad šioje situacijoje Ž.Ž. nenumatė galimos nukentėjusiosios mirties, tačiau numatė bet kokio laipsnio (tame tarpe ir sunkaus) nukentėjusiosios sveikatos sutrikdymą ir perkvalifikavo Ž.Ž. nusikalstamą veiką į sunkaus sveikatos sutrikdymo ir neatsargaus gyvybės atėmimo sutaptį⁶⁵.

2.3 Netiesioginės tyčios valinis momentas

BK 15str. 3d. įstatymų leidėja šalia intelektualinio netiesioginės tyčios momento išskiria valinį momentą, jį formuluodamas taip: asmuo kodekse numatytų padarinių nenorėjo, bet sąmoningai leido jiems atsirasti. Ši formuluotė susideda iš dviejų dalių: negatyvios, kuria paneigiamas padarinių noro (sieki) buvimas ir pozityvios, kuria formuluojama specifinė, tik netiesioginei tyčiai būdinga kaltininko nuostata sukeltų padarinių atžvilgiu⁶⁶.

Šiuolaikinėje psichologijoje vyrauja nuomonė, kad asmens elgesio psichinę reguliaciją galima paaiškinti per intelekto, poreikių (motyvų) ir emocijų triadą. Taigi, baudžiamosios teisės mokslininkai netiesioginės tyčios valinį momentą dažnai sieja su vienu iš šios triados elementų, o būtent emocijomis⁶⁷.

Baudžiamojoje teisėje sutinkamos dvi teorijos, aiškinančios netiesioginės tyčios valinį momentą per kaltininko emocijų prizmę – pritarimo (sutikimo) teorija ir abejingumo teorija.

Pritarimo arba sutikimo teorija teismų praktikoje daugiausia taikoma. Remianiantis šia teorija, netiesioginė tyčia būna tada, kai kaltininkas su padarinio atsiradimo galimybe „sutiko“ arba „su ja susitaikė“. „Teisine prasme“ sutikimas yra ir tada, kai padarinys kaltininkui yra labai nepageidautinas, bet su juo teko susitaikyti.

Ši teorija yra kritikuojama, nes kaltininko pritarimas galimiems padariniams yra būdingas tiesioginės, o ne netiesioginės tyčios atveju. Tiesioginė tyčia galima netgi tuomet, kai kaltininkui jo veikos padariniai reikalingi, nors emociškai nemalonūs. Taigi toks netiesioginės tyčios valinio momento aiškinimas praktiškai sutapatina netiesioginę tyčią su tiesiogine tyčia. Pritarimo teorijos kritikavimo pavyzdžiu yra tapusi Vokietijos Aukščiausio teismo „Odinio diržo“ byla :

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-354/2007

⁶⁶ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2007, p. 156

⁶⁷ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2007, p. 159

K ir J nusprendė apiplėšti jų pažįstamą M. Pradžioje jie planavo M, jo bute, prismaugti diržu iki sąmonės netekimo ir tuomet pagrobti daiktų. Tačiau, kadangi jie suprato, kad smauginas gali baigtis M mirtimi, kurios kaltininkai norėjo išvengti, J pasiūlė M „neutralizuoti“ kitu būdu – smogti jam smėlio maišu į galvą ir taip apsvaiginti jį nedarant jokių rimtų sužalojimų. K sutiko su J pasiūlymu. Plėšimo metu kaltininkams nepavyko M apsvaiginti smogiant smėlio maišu, kilo muštynės, tad K ir J užmetė jam ant kaklo diržo padarytą kilpą ir smaugė iki tol, kol M nustojo judėti. Paėmę M daiktų, jie priėjo pažiūrėti ar M kvėpuoja. Nepastebėję M gyvybės ženklų, kaltininkai puolė gaivinti nukentėjusįjį, tačiau jų pastangos buvo bevaisės.

K ir J buvo nuteisti dėl nužudymo netiesiogine tyčia. Teismas nurodė, kad netiesioginė tyčia gali būti ir tuomet, kai nusikalstamos veikos padariniai nėra malonūs (kaip ir šiuo atveju), tačiau didelis veikos pavojingumas neleidžia jiems tikėtis geros veikos baigties⁶⁸.

Vargu ar galima čia išvelgti kaltininkų emocinį (vidinį) pritarimą, sutikimą su jų pažįstamo nukentėjusiojo mirtimi. Remiantis pritarimo (sutikimo) teorija, šiame atvejuje nebūtų galima nustatyti kaltininkų netiesioginės tyčios dėl nužudymo.

Kita teorija, aiškinanti netiesioginės tyčios valinį momentą, yra abejingumo teorija. Pagal ją netiesioginė tyčia yra tada, kai kaltininkas realizuoja veikos sudėtį būdamas abejingas saugomam teisiniam gėriui⁶⁹. Šią teoriją galima pavadinti vyraujančia Rusijos ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Aukščiau mūsų pateiktoje, Rusijos baudžiamajame kodekse įtvirtintoje netiesioginės tyčios sąvokoje, jos valinis momentas skamba taip: „nors jų nenori, tačiau leidžia sąmoningai jiems kilti arba yra abejingas jų atžvilgiu“. Taigi, čia abejingumas įtvirtintas kaip alternatyvus netiesioginės tyčios požymis. Lietuvos baudžiamojoje teisėje „sąmoningas leidimas kilti padariniams“ aiškinamas kaip „absolutus abejingumas galimų padarinių atžvilgiu“⁷⁰.

Kritinė pastaba šiai teorijai būtų tai, kad abejingumas nėra toks požymis, kuris būtų būdingas tik netiesioginei tyčiai ir atribotų ją nuo nusikalstamo pasitikėjimo ar tiesioginės tyčios. Bendra pastaba abiem teorijoms yra tai, kad kaltininko emocijų sritis apibūdina ne nusikalstamą veiką, o kaltininko asmenybę, tad emocijomis nereiktų remtis aiškinant netiesioginės tyčios turinį⁷¹. Vokiečių mokslininkas I. Puppe, viename iš savo darbų pasakė: „ kaltininką smerkiame ne dėl to, ką jis jaučia, bet dėl to, ką jis sąmoningai daro“.

⁶⁸ J. Wessels Baudžiamoji teisė.bendroji dalis: baudžiamoji veika ir jos struktūra // Eugrimas, 2003, p.85

⁶⁹ J. Wessels Baudžiamoji teisė.bendroji dalis: baudžiamoji veika ir jos struktūra // Eugrimas, 2003, p. 86

⁷⁰ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Kn. 1: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. - Vilnius: Justitia, 2006, p. 359

⁷¹ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2007, p. 162

Valinis momentas yra pagrindinis ir lemiamas tiesioginės ir netiesioginės tyčios skirtumas, jo dėka mes galime atskirti šias tyčios rūšis. Tiesioginei tyčiai būdingas padarinių norėjimas, o netiesioginei tyčiai – sąmoningas leidimas jiems atsirasti⁷². Tiesioginės tyčios valinį momentą galima nustatyti tuomet, kai kaltininkui realizuoti kodekse aprašyti padariniai yra reikalingi, jis jų siekia. Netiesioginė tyčia gali būti nustatyta tik tuomet, kai sukelti padariniai kaltininkui nėra reikalingi, t.y. nėra nei galutinis tikslas, nei tarpinis tikslas, jie nėra su galutiniu ar tarpiniu tikslu neišvengiamai kylantys lygiagretūs padariniai. Reikalas tas, kad pavojingi padariniai, kuriuos sukėlė netiesioginės tyčios kaltė, yra priverstiniai. Maža to, tai kaltininkui nereikalingi padariniai, kurių jis iš principo galėtų išvengti, jei pasirinktų kitokį elgesio būdą. Tačiau kartu šie padariniai tampa neišvengiami dėl to, kad kaltininkas tikslui pasiekti pasirenka būtent tokį elgesio būdą, vietą ir laiką, jog pasirinktomis sąlygomis negeidžiami padariniai tampa labai tikėtini.⁷³

Pavyzdžiui, kaltininkas sumanė susprogdinti savo priešą mašiną. Jis ją gali susprogdinti naktį, kai yra didelė tikimybė, kad gatvėje nebus žmonių arba dieną, kai gali būti praeivių ir jie gali nukentėti. Kaltininkas nusprendė sumanytą įgyvendinti dieną. Ir nuo sprogdimo bangos nukentėjo netikėtai išbėgęs paauglys. Kaltininkas teigia, kad nenorėjo sužaloti nepilnamečio, kad jis netikėtai atsirado netoli jo sprogdinamo automobilio. Tačiau kaltininkas suvokė, kad dieną sprogdinti automobilį yra pavojinga praeivių gyvybei, taigi kaltininkas atsakys už tyčinį turto sunaikinimą ir už tyčinį paauglio sužalojimą, tačiau šis padarytas veikiant netiesiogine tyčia.

Būtina išsiaiškinti valinį netiesioginės tyčios momentą, t.y. kas slypi žodžiuose “ nenorėjo pavojingų padarinių kilimo, tačiau sąmoningai leido jiems kilti”

Formuluotė “ sąmoningai leisti padariniams kilti” yra grynai baudžiamoji – teisinė formuluotė. Savaime, be specialaus teisinio aiškinimo, ji neatskleidžia savo turinio. Sąmoningas leidimas, tai specifinis teigiamas valinis santykis su pavojingais padariniiais, t.y. kaltininkas sąmoningai, valingai leidžia rutuliuotis įvykiams, sukeltiems jo veikimo ar neveikimo, leidžia kilti jo veikimo ar neveikimo nulemtiems pavojingiems padariniams⁷⁴. Kaltininkas savo valingais veiksmais sukelia tam tikrų įvykių eigą, kuri išsirutulioja į pavojingus padarinius. Būtent teigiamas požiūris į pavojingus padarinius ir priartina sąmoningą leidimą prie noro sukelti pavojingus padarinius. Rusų mokslininkas A.I. Rarog (Papor A.И.) teigia, kad „sąmoningas leidimas, tai ne mąstymo procesas, kurio metu subjektas numato kelis variantus savo veiksmų eigos, o taip pat, kad vienas iš jų sukels pavojingus padarinius. Iš tiesų, tai reiškia, kad kaltininkas sąmoningai leidžia rutuliuotis jo sukeltiems įvykiams ir pavojingų padarinių atsiradimui.“⁷⁵

⁷² Энциклопедия уголовного права Т.4 Состав преступления - Санкт-Петербург, 2005, p. 685

⁷³ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Kn. 1: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. - Vilnius: Justitia, 2006, p. 357

⁷⁴ Энциклопедия уголовного права Т.4 Состав преступления - Санкт-Петербург, 2005, p. 686

⁷⁵ А.П.Козлов Понятие преступления – Санкт-Петербург, 2004

Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 metų vasario 23 d. nuosprendžiu V.V. pagal LR BK 129 str. 2 dalies 9 punktą nuteistas už tai, kad būdamas apsvaigęs nuo alkoholio reikalavo iš A. P. pinigų, o šiam atsisakius duoti, kumsčiu sudavė į veidą, po to peiliu smūgį į kaklo dešiniąją pusę ir nemažiau kaip tris smūgius peiliu į kaklo kairiąją pusę, vieną smūgį peiliu į krūtinės kairiąją pusę, padarydamas kakle bei krūtinės kairiosios pusės durtaį pjaustas ir pjaustas žaizdas, kaip minkštųjų audinių, stambiuųjų kraujagyslių ir kairiojo plaučio pažeidimus, nuo kurių nukentėjusysis iš karto numirė. Po to V.V. nuvežė nukentėjusiojo lavoną į miško gilumą ir apieškojęs kišenes, pagrobė 140 Lt. Kvalifikuodamas veiką, teismas nurodė, kad V. V. nukentėjusiojo mirties nenorėjo, o tik sąmoningai leido jai kilti⁷⁶.

Tačiau, kokiomis aplinkybėmis remdamasis daro tokią išvadą, teismas nuosprendyje nepasisakė. Sąmoningas leidimas padariniams atsirasti netiesioginės tyčios atveju, reiškia kaltininko abejingumą galimam kito žmogaus gyvybės atėmimui⁷⁷. Šiame atvejuje kaltininko veikos tikslas buvo apiplėšti nukentėjusįjį. Jeigu kaltininkas būtų veikęs netiesiogine tyčia, tai nukentėjusysis turėjo mirti pvz. nuo to, kad apiplėšimo metu buvo pastumtas ir nukritęs mirtinai susižalojo. Šiuo atveju buvo kitaip, kaltininkas įsiuto dėl to, kad nukentėjusysis savanoriškai neatidavė pinigų ir norėdamas atkeršyti pradėjo badyti jį peiliu į gyvybiškai svarbias kūno vietas. Taigi šių veiksmų negalima traktuoti kaip sąmoningo leidimo padariniams atsirasti. Kaltinamasis savo aktyviais veiksmais siekė nukentėjusiojo mirties, o apiplėšė jį, tik paslėpus kūną miške. Smurto pobūdis ir dūrių peiliu lokalizacija yra pagrindu spręsti, kad kaltininkas veikė ne netiesiogine, o tiesiogine tyčia. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 metų birželio 18 d. nutarime pasakyta, kad apie kaltininko tyčios turinį teismas sprendžia atsižvelgdamas į visas nužudymo aplinkybes: panaudotus įrankius, smurto pobūdį, padarytų sužalojimų kiekį ir pobūdį, jų lokalizaciją, nusikalstamų veiksmų intensyvumą ir nutraukimo priežastis, kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykius. Šiuo atveju buvo penkis (o ne vieną kartą) kartus durtaį į gyvybiškai svarbias kūno dalis.

Žodžio „nenorėjo“ negalima suprasti kaip neigiamo požiūrio į pavojingus padarinius, kaip aktyvaus jų nenorėjimo, t.y. kaip pastangų išvengti pavojingų padarinių. Atvirkščiai, tai yra teigiamas požiūris, pritarimas, nors kaltininkas ir nėra suinteresuotas šių padarinių kilimu. Šie padariniai yra kaina už tai, kad kiltų kaltininko siekiami padariniai⁷⁸. Kaltininko nenoras padarinių nepagrįstas jokiais objektyviai reikšmingais veiksmais ar tikėjimu objektyviosiomis aplinkybėmis, kurios turėtų užkirsti kelią įstatyme numatytiems padariniams. Galimi objektyviai pavojingi padariniai kaltininko nejudina ir kartu nesulaiko siekti pasirinkto tikslo – padaryti baudžiamajame

⁷⁶ Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-64/2004

⁷⁷ 2004 06 18 Dėl Teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika. 2004 Nr.21

⁷⁸ Энциклопедия уголовного права Т.4 Состав преступления - Санкт-Петербург, 2005, p. 685

įstatyme numatyta veika⁷⁹. Taip netiesioginė tyčia apibūdinama ir teismo aiškinimo pavyzdžiuose. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarime „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“ išaiškinta, kad nužudymas yra padarytas netiesiogine tyčia, jei kaltininkas suprato, kad savo veika kėsina į kito žmogaus gyvybę, numatė, kad gali atimti gyvybę kitam žmogui, ir, nors ir nenorėjo atimti gyvybės, sąmoningai leido tokiems padariniams atsirasti.

2.4. Baigiamosios nuostatos

Tiesioginė ir netiesioginė tyčia, tai tos pačios kaltės formos, tyčios, rūšys, todėl tarp jų daug bendrų bruožų. Intelektualusis momentas abiejų tyčios rūšių charakterizuojamas suvokimu veikos pavojingo pobūdžio bei numatymu pavojingų padarinių. Valiniame momente yra teigiamas požiūris pavojingų padarinių atžvilgiu. Tačiau, tai yra atskiros tyčios rūšys ir kiekviena turi savo ypatumų.

Skirtumas tarp tiesioginės ir netiesioginės tyčios slypi intelektualaus momento turinyje. Čia kaltininkas nevienodai numato pavojingų padarinių kilimą. Jeigu tiesioginėje tyčioje padarinių kilimas yra neišvengiamas, o kartais tik numato kaip galimybę, tai netiesioginėje tyčioje, kaltininkas padarinius numato kaip galimus, jie nebūtinai turi kilti. Bet svarbiausiu skirtumu tarp tiesioginės ir netiesioginės tyčios yra tai, jog valiniame momente skiriasi subjekto santykis su pavojingais padariniais. Tiesioginėje tyčioje kaltininkas nori padarinių, o netiesioginėje – sąmoningai leidžia joms atsirasti⁸⁰.

Kritiškai įvertinus netiesioginės tyčios valinio momento aiškinimą per kaltininko emocijų prizmę, kyla klausimas – kuo remiantis aiškinti šį momentą? Peršasi išvada, kad šiam momentui negalima suteikti jokio psichinio turinio, kad tai tuščia, fiktyvi ir perteklinė sąvoka. Kyla klausimas – kaip tuomet atriboti netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo?

⁷⁹ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Kn. 1: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. - Vilnius: Justitia, 2006, p. 358

⁸⁰ Энциклопедия уголовного права Т.4 Состав преступления - Санкт-Петербург, 2005, p. 684

3. NETIESIOGINĖS TYČIOS ATRIBOJIMAS NUO NUSIKALSTAMO PASITIKĖJIMO

Labai ginčytinas yra netiesioginės tyčios attribojimo nuo nusikalstamo pasitikėjimo klausimas. Abiem atvejais kaltininkas supranta, jog egzistuoja įstatyme nurodytos aplinkybės ir jo elgesys gali sukelti veikos sudėtyje numatytų padarinių. Skirtumas tik tas, kad kaltininkas šiuos padarinius netiesioginės tyčios atveju priima ir susitaiko su galimybe realizuoti veikos sudėtį, o nusikalstamo pasitikėjimo elgesio atveju jis tikisi, kad neatsiras tam tikros veikos aplinkybės arba kad išvengs padarinių.

Jonavos rajono apylinkės teismo nuosprendžiu V. Z. pripažintas kaltu ir nuteistas pagal 1961 m. BK 109 str.2 d. [atitinka 2000 m. BK 132 str. 3 d.]. V. Z. nuteistas už tai, kad 2001 m. Lapkčio 20 dieną darbo sutarties pagrindu būdamas priimtas UAB „Liubekas“ pjūklininku miško ruošos darbams, turėdamas miško pjovėjo atestacijos pažymėjimą, būdamas instruktuotas darbo vietoje pagal UAB „Liubekas“ Miško darbų saugos ir sveikatos instrukciją, 2001 metų gruodžio 13 dieną, dirbdamas Jonavos miškų urėdijos Upininkų girininkijos miško 105 kvartalo 1 sklype, žinodamas, kad kertamojoje biržėje yra pašalinis asmuo D. I., tačiau lengvabūdiškai tikėdamasis, kad šis yra už pavojingos zonos ribų ir padarinių bus išvengta, sąmoningai nesilaikė atsargumo taisyklių, nevykdė miško darbų saugos taisyklių ir UAB „Liubekas“ Miško darbų saugos ir sveikatos instrukcijos reikalavimų, dėl to nupjautas medis užvirto ant pavojingoje zonoje buvusio D. I., padarydamas jam sužalojimus, kurie komplikavosi ir D. I. įvykio vietoje mirė.⁸¹

Nuteistasis teigia, kad jis nematė jokių pašalinių žmonių ir net negalvojo, kad gali būti, be to yra įspėjamieji ženklai ir nukentėjusysis pats jų nepaisė, taigi nuteistojo veika padaryta dėl nusikalstamo nerūpestingumo, o ne dėl nusikalstamo pasitikėjimo. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kaltininko argumentus paneigė. Nusikalstamą pasitikėjimą apibūdina pavojingų padarinių dėl savo veiklos numatymas ir lengvabūdiškas tikėjimas, kad šių padarinių bus išvengta. Tai reiškia, kad kaltininkas turi suvokti, jog veikia rizikingai kito žmogaus gyvybės atžvilgiu, tačiau padarinius suvokia abstrakčiai ir tikisi jų išvengti. V. Z. sąmoningai nesilaikė atsargumo taisyklių, dėl to nupjautas medis užkrito ant pavojingoje zonoje buvusio D. I. ir šis dėl sužalojimų žuvo. Sąmoningai nesilaikydamas atsargumo taisyklių asmuo nors ir abstrakčiai, bet numato galinčius kilti pavojingus padarinius, tačiau lengvabūdiškai tikisi, kad jų bus išvengta. Nerūpestingumo atveju asmuo pavojingų savo veikos padarinių nenumato. Iš bylos medžiagos matyti, jog nuteistasis į mišką atvažiavo kartu su D. I., taigi jis neišvengiamai žinojo apie žuvusiojo buvimą miške. Vadovaujantis Miško darbų saugos taisyklių 51 punktu, pjovėjas turi įsitikinti ar pavojingoje zonoje nėra pašalinių, o pavojinga zona laikoma teritorija dviguba pjaunamo medžio aukščio spinduliu nuo

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 266 / 2003

medžio pjovimo vietos. Atsižvelgdamas į tai, V. Z. , laikydamasis taisyklių su kuriomis buvo supažindintas, reikalavimų, privalėjo įsitikinti, ar 48,8 metro spinduliu nuo jo pjaunamo medžio nėra pašalinių žmonių. Turint omeny tai, kad buvo žinomas D. I. buvimo miške faktas ir tai, kad matomumą (remiantis paties nuteistojo parodymais) ribojo valksnos, norint įsitikinti pavojingos zonos saugumu, nepakako ją apžiūrėti vizualiai, bet reikėjo imtis ir kitų saugumo užtikrinimo priemonių. Tai, kad nuteistasis realiai nematydamas visos pavojingos zonos, vis tiek pjovė medį, laikytina lengvabūdišku pasitikėjimu, kad pavojingų padarinių nekils. Taigi nuteistojo veikoje negalima įžvelgti nerūpestingumo.

Kaip matome, esant nusikalstamam pasitikėjimui kaltininkas numato padarinius, tačiau lengvabūdiškai tikisi jų išvengti. Šiuo atveju, kaltininkas numatė, kad veikia rizikingai, bet tikėjosi, kad niekas nenukentės dėl jo rizikingos veikos. Esant netiesioginei tyčiai, kaltininkas numato padarinius, tačiau jų nenori. Kad minėtu atveju veika būtų pripažinta daroma netiesiogine tyčia, tai kaltininkas turėjo žinoti, kad nukentėjusysis yra pavojingoje zonoje ir greičiausiai nukentės ir kaltininkas jo mirties nenori, bet yra jai abejingas.

Teismų praktika daug kur sutampa su šiuo metu teisės moksle vyraujančia nuomone, jog netiesioginė tyčia būna tada, kai kaltininkas nepaiso labai realios galimybės padariniams atsirasti, neatsisako padaryti veikos, ir kaltininko elgesys patvirtina išvadą, kad, siekdamas tikslo, jis susitaikė su veikos sudėties realizavimo tikimybe, t.y. suvokė, kad padarinių atsiras, bet neatsisakė veikos. Ir priešingai, nusikalstamas pasitikėjimas bus tada, kai kaltininkas yra įsitikinęs, jog „viskas bus gerai“ ir mano, kad jam pavyks išvengti gresiančių padarinių, bei įstatyme numatytos veikos sudėties realizavimo⁸².

Mokslininkai išskiria dar dvi teorijas, kuriomis bandoma atskirti kaltės formas. Viena iš teorijų yra „padarinių nevengimo“ teorija, pagal kurią asmuo veikia netiesiogine tyčia, kai jis šalia savo veikos tiesioginio tikslo numato galimus šalutinius padarinius ir nieko nedaro (nekoreguoja priemonių pasirinkimo, nekeičia veikos eigos), kad šių šalutinių padarinių išvengtų. Ši teorija siūlo kaltės formas atriboti ne nustatynėjant specifinius kaltininko psichinius reiškinius („valinį momentą“), bet remiantis objektyviais požymiais (pagal veikos ypatumus)⁸³. Tačiau ši teorija nėra be priekaištų . Tai, kad kaltininkas neatliko jokių konkrečių veiksmų, kuriais būtų siekiama išvengti numatomų padarinių, dar nebūtinai reiškia, kad jis padarė nusikalstamą veiką netiesiogine tyčia. Pavyzdžiui, vairuotojas gali nemažinti greičio, nes lengvabūdiškai tikėtis, kad pėstysis paspartins žingsnį ir suspės pereiti gatvę. Kita vertus atvejis, kada kaltininkas ėmėsi veiksmų išvengti galimų padarinių, ne visuomet šalina netiesioginę tyčią ir ne visuomet leidžia daryti išvadą apie nusikalstamą pasitikėjimą. Pavyzdžiui, jei smurto intensyvumas buvo didelis, tai tokių kaltininkų

⁸² J. Wessels Baudžiamoji teisė.bendroji dalis: baudžiamoji veika ir jos struktūra // Eugrimas, 2003, p. 88

⁸³Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2007, p. 162

nusikalstamos veikos, nepaisant jų pastangų išvengti padarinių, negali būti vertinamos kaip neatsargios. Taigi veiksmų, nukreiptų į padarinių išvengimą, nebuvimas laikytinas tik vienu iš galimų netiesioginės tyčios įrodymų, aplinkybe, apibūdinančia daromos veikos pavojingumą, bet ne išskirtiniu netiesioginės tyčios požymiu, atribojančiu ją nuo nusikalstamo pasitikėjimo⁸⁴.

T. B. Pripažintas kaltu ir nuteistas pagal 1961 m. BK 287 str. 1 d. [atitinka 2000 m. BK 228 str. 1 d.] ir 109 str. 2 d. [atitinka 2000 m. BK 132 str.], t.y. už nužudymą dėl neatsargumo ir įstatymo suteiktų tarnybos teisių viršijimą, padariusį didelę žalą kitiems asmenims, o tiksliau už tai, kad 2001 m. Gegužės 10 d., eidamas tarnybines viešosios policijos kelių patrulio pareigas ir patruliuodamas nustatytu maršrutu kelyje Ryga – Šiauliai – Tauragė – Kaliningradas kartu su kitu policininku, stabdė automobilį, kuriuo vairuotojas prieš tai buvo pažeidęs Kelių eismo taisyklių reikalavimus. Stabdomam automobiliui nesustojus, pažeisdamas teisės aktų reikalavimus ir viršydamas įstatymo jam suteiktas tarnybos teises, nesant būtinojo reikalingumo panaudoti šaunamąjį ginklą prieš asmenį ir transporto priemonę, tinkamai neįvertinęs situacijos ir neatsižvelgęs į nesustojusio automobilio vairuotojo padaryto administracinio teisės pažeidimo, nekėlusio tiesioginės grėsmės eismo saugumui ar žmonėms, pobūdį, neturėdamas tikslios informacijos apie policijos pareigūnų teisėtam reikalavimui sustoti nepaklususį automobilio vairuotoją ir jo individualias savybes bei galimą pašalinių asmenų (bendrakeleivių) buvimą automobilyje, norėdamas jį sustabdyti, iš savo tarnybinio pistoleto iššovė du perspėjamuosius šūvius į viršų. Po to, nesuteikęs Kelių eismo taisykles pažeidusiam automobilio vairuotojui galimybės įvykdyti perspėjamaisiais šūviais išreikšto reikalavimo sustoti, sąmoningai nesilaikydamas atsargumo taisyklių ir nusikalstamai pasitikėdamas savo šaudymo taiklumu, iš didelio – apie 40 metrų – atstumo iššovė du šūvius, pataikyti sudėtingomis sąlygomis taikydamas į nelygiu ir duobėtu keliu bei didėjančiu greičiu važiavusio, dėl pakilusių nuo kelio dulkių blogai matomo ir tolstančio automobilio, kuriuo važiavo nepilnamečiai J. L., E. M., G. K. Ir T. V., galinį ratą. Pataikė į galv, automobilį vairavusiam nepilnamečiui J. L., kuris ligoninėje mirė⁸⁵.

Nukentėjusiojo motina padavė kasacinį skundą, ji nurodo, kad veika padaryta netiesiogine tyčia. Ji teigia, kad nuteistasis policininkas gerai suprantantis šaunamojo ginklo panaudojimo prieš žmones, prieš transporto priemonę, kurioje yra keli žmonės, situaciją, žinantis šaunamojo ginklo panaudojimo atvejus, grėsmingus žmogaus gyvybei, numatantis ir tokio šaunamojo ginklo panaudojimo sunkiausias padarinius – gyvybės atėmimą, tačiau neatliko jokių veiksmų, kad apsaugotų automobilyje esančio žmogaus gyvybę, todėl jo nusikalstama veika turi būti kvalifikuota

⁸⁴ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2007, p. 164

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 711 / 2003

kaip padaryta tyčia (netiesiogine). Šiuo atveju kasatorė pateikia tokius pačius argumentus kaip ir „padarinių neengimo“ teorija, kuri, kaip jau sakyta anksčiau, veiką pripažįsta padaryta netiesiogine tyčia, jei kaltininkas nesiėmė jokių veiksmų, kad padariniai nekiltų. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas savo nutarime yra pasakęs, kad esant nusikalstamam pasitikėjimui kaltininkas supranta, kad veikia rizikingai kito žmogaus gyvybės atžvilgiu, tačiau tikisi baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių išvengti. Kaltininko tikėjimas turi būti paremtas apskaičiavimais, kurie jo manymu turi užkirsti kelią kito žmogaus gyvybės atėmimui. Teismai turi nustatyti, ar kaltininko pasitikėjimas buvo lengvabūdiškas⁸⁶. Minėtoje byloje nėra konstatuota, kad T. B. siekė automobilyje važiuosio asmens mirties ar buvo abejingas galimam tokių padarinių kilimui. T. B. buvo susipažinęs su visais tarnybą reglamentuojančiais teisės norminiais aktais, nustatančiais specialiuosius technikos panaudojimo sąlygas ir reikalavimus, atlikęs šaudybos pratybas, tačiau lengvabūdiškai pasitikėdamas savo šaulio savybėmis ir jas pervertindamas, neteisėtai bandė pataikyti į tolstančio automobilio galinio rato padangą, siekdamas sustabdyti automobilį. Tokius veiksmus teismai įvertino kaip padarytus dėl nusikalstamo pasitikėjimo. Taigi, matome, kad iš tiesų, padarinių neengimas nėra esminis požymis atskiriantis netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo.

„Padarinių neengimo“ teorijos trūkumai gana sėkmingai pašalinami, kai atribojant netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo yra vertinami ne atskiri kaltininko veiksmai, bet jo veika kaip visuma, jos visos pavojingumo laipsnis, suvoktas kaltininko. Pagal baudžiamojoje teisėje gana plačiai paplitusią nuomonę, kurią apibendrintai galima pavadinti intelektine teorija, netiesioginė tyčia yra tuomet, kai kaltininkas daro nusikalstamą veiką suvokdamas pakankamai didelį jos realizavimo pavojų. Atitinkamai, nusikalstamas pasitikėjimas yra tuomet, kai kaltininkas daro nusikalstamą veiką suvokdamas, kad baudžiamajame įstatyme aprašytos nusikalstamos veikos sudėties realizavimo tikimybė (rizika) yra pakankamai menka⁸⁷.

Nusikalstamo pasitikėjimo apibrėžimo, kaip ir tyčios apibrėžimų, pagrindas intelektualiojo ir valinio kaltės momentų santykiai. Tačiau nesunku pastebėti, kad nusikalstamą pasitikėjimą, kaip neatsargios tyčios rūšį, apibūdina kitoks kaltininko psichinis santykis su veika ir padariniais, negu esant tyčinei kaltei⁸⁸.

⁸⁶ 2004 06 18 Dėl Teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika. 2004 Nr.21

⁸⁷ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2007, p. 165

⁸⁸ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Kn. 1: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. - Vilnius: Justitia, 2006, p. 377

Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas dėl nusikalstamo pasitikėjimo, jeigu jį padaręs asmuo numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti BK numatyti padariniai, tačiau lengvabūdiškai tikėjosi jų išvengti.

Iš nusikalstamo pasitikėjimo apibrėžimo galime suprasti, kad asmuo suvokia daromos veikos pavojingą pobūdį, nors tai tiesiogiai ir nepasakyta apibrėžime. Kai kurie kriminalistai tuo naudojami ir teigia, kad esant nusikalstamam pasitikėjimui, asmuo nesuvokia savo veikimo ar neveikimo pavojingumo, kad pagrindiniu lengvabūdiškumo požymiu yra pareiga ir galimybė tai suvokti⁸⁹. Tačiau dauguma mokslininkų tai paneigia ir teigia, kad jei pavojingumo suvokimas ir neišplaukia iš apibrėžimo, bet jis yra būdingas nusikaltimams ar baudžiamiesiems nusižengimams padarytiems dėl lengvabūdiškumo ir yra pirmuoju elementu nusikalstamo pasitikėjimo intelektualaus momento⁹⁰. Daromos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas esant tyčinei ir neatsargiai kaltei skiriasi. Skirtingą daromos veikos pavojingumo suvokimą lemia skirtingas pačios veikos objektyvus pavojingumas, o tai atsispindi žmogaus sąmonėje.

Kalbant apie nusikalstamą pasitikėjimą, asmens psichinis santykis su daroma veika tiksliausiai būtų išreiškiamas žodžiais: „asmuo suvokė daromos veikos rizikingą pobūdį“. Taip psichinį santykį su veika esant nusikalstamam pasitikėjimui aiškina ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Antai jau ne kartą minėtame senato nutarime „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“ išaiškinta, kad „esant nusikalstamam pasitikėjimui kaltininkas supranta, kad elgiasi rizikingai dėl kito žmogaus gyvybės“.

Suvokdamas, kad daro rizikingą veiką, asmuo, be abejonės, numato, kokių padarinių gali sukelti jo veika. Tai yra antrasis intelektualaus momento elementas. Todėl tam, kad teismai inkriminuotų asmeniui kilusius dėl nusikalstamo pasitikėjimo padarinius, būtina įrodyti, kad asmuo numato pavojingų padarinių kilimą. Tačiau numatymo pobūdis esant netiesioginei tyčiai ir nusikalstamam pasitikėjimui iš esmės skiriasi. Todėl būtent galimų padarinių numatymo pobūdis yra vienas iš būdų atriboti nusikalstamą pasitikėjimą nuo tyčios. Tyčiai būdinga, kad numatoma, jog pavojingi padariniai neišvengiami ar labai tikėtini, o esant nusikalstamam pasitikėjimui – padariniai numatomi kaip labai mažai tikėtini. Kaltininkas neteisingai, lengvabūdiškai įvertina aplinkybes, kurios, jo manymu, gali užkirsti kelią padariniams kilti, o jos iš tiesų nebuvo pakankamos padariniams užkirsti⁹¹. Trečiuoju, intelektualaus momento, elementu Rusijos mokslininkai laiko suvokimą tų aplinkybių, kurios kaltininko manymu, užkirs kelią pavojingiems padariniams kilti.

⁸⁹ Полный курс уголовного права Т.1 под редакцией А. И. Коробеева // Санкт- Петербург : Юридический центр Пресс, 2008 , р. 470

⁹⁰ Rusų teisės literatūroje teigiama, kad nusikalstamo pasitikėjimo intelektualus momentas susideda iš trijų elementų. Žr. Полный курс уголовного права Т.1 под редакцией А. И. Коробеева // Санкт- Петербург : Юридический центр Пресс, 2008, р. 470

⁹¹ Полный курс уголовного права Т.1 под редакцией А. И. Коробеева // Санкт- Петербург : Юридический центр Пресс, 2008, р. 472

Pagrindinis skirtumas netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo yra įtvirtintas valinio momento turinyje.

Valinis momentas nusikalstamo pasitikėjimo apibrėžime nusakytas žodžiais: „lengvabūdiškai tikėjosi išvengti pavojingų padarinių“. Šiuo atveju, gali pasirodyti, kad nusikalstamas pasitikėjimas suartėja su netiesiogine tyčia, kurios definicijoje taip pat kalbama apie kilusių padarinių nenorą. Tačiau išorinis žodinės išraiškos panašumas visai nereiškia reiškinio esmės panašumo. Reikalas tas, kad padarinių nenoras esant netiesioginei tyčiai reiškia absoliutų kaltininko abejingumą kilusių ir inkriminuojamų padarinių atžvilgiu arba, nors ir nuoširdų nenorą, tačiau nepagrįsta jokiais objektyviomis aplinkybėmis, kurios turėtų padėti išvengti pavojingų padarinių. Esant nusikalstamam pasitikėjimui, padarinių nenoras yra susijęs su tikėjimu, kad padarinių neatsiras. Šis tikėjimas turi remtis apskaičiavimais, objektyviomis aplinkybėmis ar jėgomis, kurios, kaltininko požiūriu, turėtų padėti išvengti pavojingų padarinių. Būtent dėl tokio tikėjimo kaltininkas galimus padarinius numato kaip mažai tikėtinus⁹². Taigi, atsiradus pavojingų padarinių ir norint inkriminuoti juos kaip padarytus dėl nusikalstamo pasitikėjimo, reikia nustatyti, ar buvo tikėtasi išvengti padarinių, ar buvo kažkuo remiamasi. Ši informacija gaunama, apklausius asmenį, sukėlusį pavojingus padarinius. Nusikalstamam pasitikėjimui konstatuoti būtina nustatyti, kad tikėjimas, apskaičiavimai buvo būtent lengvabūdiški⁹³. Tai labai svarbus, jei ne svarbiausias šios kaltės rūšies elementas. Asmuo pripažįstamas kaltas ne vien dėl rizikingo elgesio, pavojingų padarinių numatymo, bet dėl to, kad jis būtent lengvabūdiškai pasitikėjo tam tikru veiksmu ir dėl to ėmėsi rizikingos veikos.

Išvada apie pasitikėjimo lengvabūdiškumą yra ta, kad asmuo nepakankamai atidžiai įvertino situaciją, pervertino tas aplinkybes, kuriomis jis pasitikėjo, o tos aplinkybės objektyviai buvo nepakankamos išvengti padarinių.

⁹² Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Kn. 1: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. - Vilnius: Justitia, 2006, p. 380

⁹³ Полный курс уголовного права Т.1 под редакцией А. И. Коробеева // Санкт- Петербург : Юридический центр Пресс, 2008 , p. 473

4. NETIESIOGINĖS TYČIOS ATRIBOJIMAS NUO ALTERNATYVIOS (NEAPIBRĖŽTOS) TYČIOS

Dalis baudžiamosios teisės mokslininkų laikosi nuomonės, kad neapibrėžta ir alternatyvi tyčia yra tapačios sąvokos ir jų skyrimas yra dirbtinis. Baudžiamojoje teisėje nusikalstamos veikos požymiai nėra neapibrėžti, nekonkretūs. Įstatyme nėra neapibrėžtų padarinių, galimi tik alternatyvūs padariniai⁹⁴. Taigi ir šiame darbe laikysimės tos pačios nuomonės.

Kelios tyčios formos gali „susitikti“ kartais pasitaikančiu alternatyviosios tyčios pavidalu. Tokia situacija dažniausiai esti tuo atveju, kai kaltininkas, prieš darydamas tam tikrą veiksmą, tiksliai nežino, kurią iš vienas kito buvimą pašalinančių padarinių jis realizuos, tačiau jam priimtinos abi galimybės⁹⁵. Pavyzdžiui, vos sutemus, girininkas su šunimi pradeda persekioti brakonierių. Šis iššauna į persekiotojų pusę paskutinę turimą kulka, norėdamas nužudyti girininką arba bent jau jo šunį. Veikos tyčia čia apima abi galimybes, nors tik viena iš jų gali būti įgyvendinta.

Alternatyvi tyčia yra tada, kai asmuo suvokia pavojingą daromos veikos pobūdį, numato pavojingų padarinių rūšį, jų nori, tačiau nedetalizuoja numatomų ir siekiamų padarinių kiekybinės išraiškos iki atskirame BK straipsnyje ar jo dalyje numatytų padarinių lygio, o siekia tik tam tikros rūšies padarinių⁹⁶. Esant alternatyviai tyčiai, kaltininko padaryta veika kvalifikuojama pagal kilusius padarinius, t.y. asmuo atsako pagal BK straipsnį, numatantį atsakomybę už kilusius padarinius.

Remiantis BK 15 straipsniu negalima nuteisti asmens už tyčinę nusikalstamą veiką, jeigu nėra nustatyta asmens tiesioginė ar netiesioginė tyčia ją padaryti. Taigi alternatyvi tyčia nėra ir negali būti savarankiška tyčios rūšis. Tai kelių tyčių, apibrėžtų BK, derinys.

V. Piesliakas, taip pat kai kurie kiti mokslininkai mano, kad alternatyvia tyčia galima vadinti tik tokius atvejus, kai asmuo veikia keliomis tiesioginėmis tyčiomis⁹⁷.

Rusijos baudžiamojoje teisėje aiškiai dominuoja nuomonė, kad alternatyvią (neapibrėžtą) tyčią gali sudaryti tiek tiesioginė, tiek netiesioginė tyčia⁹⁸. Tos pačios nuomonės yra ir S. Bikelis, jis teigia, kad: „jeigu yra teigiama, kad esant netiesioginei tyčiai nėra prasmės kalbėti apie alternatyvią tyčią, lygiai tas pat turėtų būti teigiama ir tiesioginės tyčios atveju. Tokiu atveju reikėtų padaryti

⁹⁴ Bikelis, Skirmantas „Alternatyvios (neapibrėžtos) tyčios samprata ir jos baudžiamoji teisinė reikšmė“// Jurisprudencija, 2008, Nr.11(113), p. 29

⁹⁵ J. Wessels Baudžiamoji teisė.bendroji dalis: baudžiamoji veika ir jos struktūra // Eugrimas, 2003, p 88

⁹⁶ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Kn. 1: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. - Vilnius: Justitia, 2006, p 363.

⁹⁷ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Kn. 1: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. - Vilnius: Justitia, 2006, p. 364.

⁹⁸ Энциклопедия уголовного права Т.4 Состав преступления - Санкт-Петербург, 2005, p. 661

išvadą, kad kalbėti apie alternatyvią tyčią nėra prasmės. Bet jei teigiama, kad sąvoka „alternatyvi tyčia“ baudžiamojoje teisėje yra reikalinga, šia sąvoka turėtų būti apibūdinami visi atvejai, kai asmuo daro pavojingą veiką turėdamas kelias tyčias, neatsižvelgiant į tai, kokių rūšių tyčios sudaro alternatyvą – vien tiesioginės ar tiesioginė ir netiesioginė tyčia.⁹⁹“

Nereikėtų tapatinti netiesioginės ir alternatyvios tyčios, būtina jas skirti. Iš teismų praktikos matyti, kad teismai padaro klaidų. Štai vienas iš pavyzdžių.

Panevėžio apygardos teismo nuosprendžiu E. B., D. K. ir E. G. pripažinti kaltais ir nuteisti, be kitų nusikaltimų, pagal 1961 m. BK 105 straipsnio 9 punktą [atitinka 2000 m. BK 129 straipsnio 2 dalies 8 punktą]. E. B., D. K. ir E. G nuteisti už tai, kad 2000 m. Birželio 2 d. Kėdainių rajone, Urniežių kaime, esančio baro kiemelyje bei šalia esančiame miškelyje, būdami apsvaigę nuo alkoholio, dėl chuliganiškų paskatų sudavė R. P. smūgius rankomis, spardė nukentėjusį į įvairias kūno vietas, šokinėjo ant nukentėjusiojo galvos ir nugaros. Nustatyta, kad per tą laiką E. B. spyrė ne mažiau kaip tris kartus nukentėjusiajam į nugarą, pilvą, galvą, keletą kartų šokinėjo ant nugaros ir galvos, D. K. tris ar keturis kartus spyrė į nugarą, krūtinę, galvą, keletą kartų užšoko nukentėjusiajam ant nugaros ir galvos, sudavė į galvą bokalu, E. G. ne mažiau kaip keturis penkis kartus spyrė į galvą ir vieną kartą ranka sudavė į veidą. Nuo padarytų galvos sužalojimų R. P. kitą dieną ligoninėje mirė. Kiekvienas teisiamasis teigė nežudęs R. P. ir tokios tikslo neturėjęs, sudavė tik po keletą smūgių kojomis ir rankomis, taip keršydami R. P. už jo seksualinę orientaciją ir dėl to jį žiauriai sumušė¹⁰⁰.

Teismas nuosprendyje konstatavo, kad teisiamieji suduodami smūgius į gyvybiškai svarbią kūno dalį – galvą suprato, kad tokie veiksmai gali sukelti nukentėjusiojo mirtį ir, nors nenorėjo šių padarinių, sąmoningai leido jiems kilti, t.y. veikė netiesiogine tyčia. Taigi, teismas kelias valandas trukusį nukentėjusiojo mušimą, kai kartkarčiais kaltinamieji išeidavo iš baro ir priėję prie nukentėjusiojo smogdavo jam, teismas įvertino kaip nužudymą, padarytą netiesiogine tyčia. Reikia pažymėti, kad baudžiamoji atsakomybė už tyčinį nužudymą kyta esant tiesioginei ar netiesioginei tyčiai, apibrėžtai ar neapibrėžtai tyčiai. Tyčinė kaltė būna, kai asmuo suvokia, kad daro veiksmus, pavojingus kito žmogaus gyvybei. Šiuo atveju teisiamieji mušė nukentėjusį į liemenį ir galvą, šokinėjo ant jos. Kadangi galvos sritis ir liemuo yra gyvybiškai svarbios žmogaus kūno sritys, teisiamieji suvokė, kad jų smūgiai yra pavojingi nukentėjusiojo sveikatai ir gyvybei. Tai suvokdami jie numatė, kad kiekvieno iš jų bei kitų bendrininkų suduoti smūgiai gali sukelti nukentėjusiojo mirtį. Tai, kad kaltininkai teigia, kad nė vienas iš jų nenorėjo nukentėjusiojo mirties, esant byloje nustatytoms aplinkybėms, geriausiu atveju gali rodyti neapibrėžtą tyčią, kai bendrininkai,

⁹⁹ Bikelis, Skirmantas „Alternatyvios (neapibrėžtos) tyčios samprata ir jos baudžiamoji teisinė reikšmė“// Jurisprudencija, 2008, Nr.11(113), p. 30

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K – 908/2001

suvokdami daromų veiksmų realų pavojingumą kito žmogaus sveikatai ir gyvybei, numatydami galimus padarinius (kūno sužalojimus ar mirtį) ir jų norėdami, labai tiksliai nekonkretizuoja padarinių. Jiems nebuvo svarbu ar jie nužudys, ar tik sužalos nukentėjusį, jiems buvo svarbu atkeršyti jam. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. 06 mėn. 18 d. nutarimo apžvalgoje „Dėl Teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“ pasakyta, kad nužudymas grupinių muštynių metu paprastai padaromas neapibrėžta tyčia¹⁰¹. Taigi, šioje byloje teismas ne visai teisingai nustatė tyčinės kaltės rūšį. Visų pirma pažymėtina, kad esant alternatyviai tyčiai asmuo suvokia pavojingą veikos pobūdį ir numato padarinius, jų nori, tačiau jų nedetalizuoja. Esant netiesioginei tyčiai, asmuo padarinių nesiekia, jis abejingas, atsiras padarinių ar ne. Tai yra esminis šių tyčios rūšių skirtumas. Jei byloje nustatyta, kad veika neišvengiamai (arba yra didelė tikimybė) sukels BK numatytus padarinius, o asmuo sako, kad jų nenorėjo, yra ne netiesioginė, o neapibrėžta tyčia.

¹⁰¹ 2004 06 18 Dėl Teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika. 2004 Nr.21

5. NETIESIOGINĖ TYČIA KITŲ VALSTYBIŲ BADŽIAMOJOJE TEISĖJE

5.1. Netiesioginė tyčia Vokietijos Respublikos teisėje

Pradedant kalbėti apie netiesioginę tyčią Vokietijos baudžiamajoje teisėje, visų pirma reiktų panagrinėti pačią tyčią, nes skirtumai tarp Vokietijos ir Lietuvos baudžiamosios teisės prasideda būtent čia. Vokietijos baudžiamasis kodeksas (kitaip negu LR BK) nepateikia tyčios apibrėžimo, taip pat ir neatsargumo. Pasakyta tik, kad baudžiamas yra tik tyčinis veikimas, jei įstatyme nenumatyta atsakomybė už veiką padarytą dėl neatsargumo.

Viešpataujanti yra tyčios sąvoka, kurią suformulavo Vokietijos Aukščiausiasis Teismas. Anot jo, tyčia tai valia (noras) įgyvendinti nusikaltimo sudėtį suvokiant visas jo aplinkybes¹⁰². Visų pirma reikia atkreipti dėmesį į tai, kad ši sąvoka niekaip nesusijusi su nusikaltimo padariniais, kitaip negu Lietuvoje. Lietuvos baudžiamajoje teisėje esant materialioms nusikaltimo sudėtimis padarinių numatymas esant tyčiniam veikimui ar neveikimui yra būtinas. Padarinių numatymas būtinas ir vienai iš neatsargios kaltės formų, tai - nusikalstamam pasitikėjimui. Vokietijos baudžiamosios teisės literatūroje pasakyta, kad tyčia – tai žinojimas ir valia (noras) įgyvendinti nusikaltimo sudėtį.

Vokietijoje, kaip ir Lietuvoje, tyčia turi intelektualinį ir valinį momentą, tačiau nepaisant to, tarp šių valstybių tyčios doktrinų yra nemažai skirtumų. Vienas iš skirtumų yra jau minėtas, t.y., kad apie tyčios buvimą nesprenžiamas atsižvelgiant į santykį su pavojingais veikos padariniais. Vokietijoje tyčia taip pat turi keletą savo rūšių, tačiau ir jose neminimi padariniai. Kaip jau yra minėta, tyčia apima žinojimą ir valią, kurie kiekvienoje tyčios rūšyje yra skirtingo laipsnio, t.y. skirtingo intensyvumo.

Kalbant apie intelektualų tyčios momentą, yra pasakyta, kad asmuo turi žinoti faktines, aprašytas, objektyviųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių, aplinkybes, o apie jų norminę reikšmę turi turėti tik supratimą, kurį turi vidutinio intelekto žmogus¹⁰³. Tokiu atveju, žvilgtelėjimas po moters sijonu Vokietijoje nebus traktuojamas kaip seksualinis priekabiavimas. Vidutinio intelekto žmogus galvos, kad tai yra pajuokavimas, nes jam net į galvą nešaus, kad ši veika gali būti baudžiama. Materialiose sudėtyse, kur būtini yra pavojingi padariniai, intelektualus momentas apima ir galimą padarinių atsiradimą, tačiau, skirtingai negu Lietuvoje, asmuo neprivalo jų numatyti, užtenka, kad jis įsivaizduotų, kad padariniai gali kilti.

Valiniame momente irgi yra įdomių dalykų. Čia pasakyta, kad asmens valia (noras) veikia veiką. Pvz. jei asmuo nukreipia ginklą į kitą asmenį, tačiau jis dar nežino ar nori jį nužudyti ar tik

¹⁰² А.Э. Жалинский Современное немецкое уголовное право – москва, 2006, р 161

¹⁰³ А.Э. Жалинский Современное немецкое уголовное право – москва, 2006, р. 162

pagasdinti, t.y. dar nesuformulavo savo valios, tai atsakomybė už tai, kad jį pastūmė ir todėl ginklas iššovė bei sužeidė žmogų, kils kaip už neatsargią veiką. Taigi esant tyčiai, asmens žinojimas ir valia (noras) turi turėti tą patį tikslą ir nukreipti į tą patį objektą. Anot prof. G. Trondle : „ asmens valia valdo jo veiksmus“¹⁰⁴.

Vokietijos baudžiamojoje teisėje taip pat kalbama apie tyčios laiką. Reikalaujama, kad tyčia lydėtų veiką. Literatūroje yra pateikti tokie pavyzdžiai: asmuo rytoj nori nužudyti savo priešą, tačiau netikėtai jį sutikęs šiandien, netyčia iššauna ir nužudo jį, tokiu atveju atsakomybė kils už neatsargią veiką. Neatsargi kaltė bus, jei asmuo pyksta ant priešo, nenori jo nužudyti, tačiau bevalant ginklą ir nežinant, kad priešas yra kažkur netoliese, ginklas netyčia iššauna ir pataiko į žmogų. Asmuo dėl to džiaugiasi ir lavoną paslepia¹⁰⁵. Bent jau pirmas pavyzdys tikrai yra absurdiškas, nesvarbu kada nori nužudyti žmogų, juk svarbu, kad to nori ir tą norą įgyvendini. Lietuvoje tokiu atveju tikrai būtų inkriminuotas tyčinis nusikaltimas.

Dar vienas didelis skirtumas tarp Vokietijos ir mūsų baudžiamosios teisės yra tyčios rūšys. Vokietijoje jų yra trys : iš anksto apgalvota tyčia (tiesioginės tyčios aukštesnis lygis), tiesioginė tyčia, netiesioginė tyčia. Esant apgalvotai tyčiai dominuoja asmens valia, esant tiesioginei tyčiai dominuoja asmens žinojimas, o esant netiesioginei tyčiai tiek valios tiek žinojimo yra po lygiai. Į apgalvotos tyčios sąvoką įeina tai, ko asmuo siekia, tiesioginė tyčia apima viską, ko asmuo nesiekia, bet užtikrintai numato, kad tai įvyks, na, o asmuo veikia netiesiogine tyčia, jei nesiekia nusikalstamo rezultato ir jo atsiradimą numato tik kaip galimą, tačiau to norėtų¹⁰⁶. Kaip matome skirtumas yra tikrai didžiulis, Vokietijoje yra ne tik viena rūšim daugiau, bet ir visų rūšių reikšmė yra kiek kitokia.

Vokietijos baudžiamosios teisės tiesioginė tyčia labai panaši į mūsų teisės netiesioginę tyčią, jei omenyje turėsime asmens psichinį santykį su veika ar padariniais. Vokietijoje asmuo veikdamas tiesiogine tyčia žino arba supranta, kad jo veiksmai sudaro nusikalstamą sudėtį, jis numato padarinius kaip neišvengiamus ir yra jų atžvilgiu abejingas, nori jų arba nenori. Abejingumas ar padarinių nenoras, tačiau susitaikymas su jais, yra būdingas Lietuvos baudžiamosios teisės netiesioginei tyčiai.

Vokietijos Aukščiausiasis Teismas netiesioginę tyčią apibrėžia taip: asmuo veikia netiesiogine tyčia, jei jis sutinka su rezultato kilimu, jis atkreipia į tai dėmesį. Panašiai sakoma ir teisės literatūroje, čia netiesioginė tyčia yra tada, kai subjektas pagrįstai mano, kad savo veiksmais jis įgyvendins nusikaltimo sudėtį. Prof. K. Roksin teigia, kad netiesioginė tyčia yra tada, kai asmens

¹⁰⁴ А.Э. Жалинский Современное немецкое уголовное право – москва, 2006, p 165

¹⁰⁵ А.Э. Жалинский Современное немецкое уголовное право – москва, 2006, p 165

¹⁰⁶ А.Э. Жалинский Современное немецкое уголовное право – москва, 2006, 166

veiksmi atspindi jo norą nukreiptą į įstatymo saugomą gėrį, be to jis greičiau yra pasirengęs sutikti su kilšančiais padariniais negu jų išvengti¹⁰⁷.

Sugretinus Vokietijos ir Lietuvos baudžiamosios teisės netiesioginės tyčios sąvokas, galime pamatyti ir šiokių tokių panašumų. Lietuvoje asmuo veikdamas netiesiogine tyčia padarinių nenori, bet sąmoningai leidžia jiems kilti. Vokietijos baudžiamojoje teisėje sakoma, kad netiesioginės tyčios atveju, kaltininkas yra pasirengęs sutikti su kilšančiais padariniais ir nesistengia jų išvengti. Taigi, tai yra panašumas, nes tiek Vokietijos teisėje, tiek Lietuvos, asmuo veikdamas netiesiogine tyčia nesistengia išvengti padarinių, t.y. sąmoningai leidžia jiems kilti. Vienas iš skirtumų yra jau minėtas, kai buvo kalbama apskritai apie tyčią, t.y., kad Vokietijoje asmuo neprivalo numatyti padarinių, užtenka, kad jis įsivaizduotų, kad padariniai gali kilti. Tuo tarpu Lietuvoje, netiesioginės tyčios sąvokoje pasakyta: „numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai“¹⁰⁸.

Nors abi sąvokos turi ir panašumų, tačiau, kaip jau minėta anksčiau, mūsų netiesioginei tyčiai artimiausia yra Vokietijos tiesioginė tyčia.

Iš aukščiau pasakyto, galima daryti išvadą, kad mūsų šalies ir Vokietijos tyčios doktrinos turi nemažai skirtumų, tame tarpe ir netiesioginės tyčios supratimas.

5.2 Netiesioginė tyčia Prancūzijos Respublikos teisėje

Prancūzijos baudžiamojoje teisėje, taip pat kaip ir Vokietijos Respublikoje, nėra apibrėžta kaltės sąvoka. Teisės literatūroje yra daugybe įvairių kaltės apibrėžimų, tačiau jas apibendrinus pamatysime, kad visų sąvokų pagrindu yra bendroji (minimali) kaltė, kuri būdinga visoms nusikalstamoms veikoms.

Bendroji (minimali) kaltė – tai yra tas psichologinis „minimumas“, be kurio visiškai negali būti jokio nusikalstamo veikimo. Literatūroje teigiama, kad ji slypi valiniame momente, nes bet kuri asmens veika yra valiniu aktu, jei ji nėra veikiamą nenugalimos jėgos¹⁰⁹. Prancūzijos Kasacinis teismas yra pasakęs, kad „bet koks asmens veikimas, net jei jis yra netyčinis, yra valinis ir suvokiamas to asmens“¹¹⁰.

Kalbant apie kaltės formas, kyla nemaža painiava tarp terminų. Apibendrinus prancūzų teisininkų darbus, Prancūzijos baudžiamojoje teisėje išskiriamos šios kaltės formos:

1. tyčinė kaltė;

¹⁰⁷ А.Э. Жалинский Современное немецкое уголовное право – москва, 2006, p. 163

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. Nr. 89. 2000

¹⁰⁹ Крылова Н. Е., Серебренникова А.В. Уголовное право зарубежных стран // Москва, 1998, p. 190

¹¹⁰ Институт международного права и экономики им. А.С. Грибоедова Уголовное право зарубежных государств (общая часть) // Москва, 2003, p. 290

2. netyčinė kaltė arba neatsargi kaltė;
3. preziumuojamoji kaltė¹¹¹.

Tyčinė kaltė yra tada, kai asmuo suvokia ne tik savo veikos neteisėtumą (bendroji kaltė), bet ir nori įgyvendinti savo sumanymą bei sulaukti nusikalstamų padarinių. Prof. P. Conte ir maistre de Chambon savo darbe teigia, kad asmuo veikdamas tyčine kalte veikia savanoriškai, jis supranta, kad jo veika sukels pavojingus padarinius, numatytus baudžiamajame įstatyme, ir tų padarinių siekia bei nori¹¹².

Prancūzijos BK pasakyta, kad visi nusikaltimai yra padaromi tik tyčine kalte, o baudžiamieji nusižengimai gali būti padaryti tiek tyčine, tiek neatsargia kalte.

Tikra painiava prasideda, kai kalbama apie tyčinės kaltės formas. Vienoje literatūroje teigiama, kad tyčinė kaltė turi 3 rūšis, tai: iš anksto apgalvota tyčia, specialioji tyčia ir neapibrėžta tyčia¹¹³. Kitur teigiama, kad tyčia gali būti įvairių „ laipsnių“, tai: iš anksto apgalvota tyčia ir specialioji tyčia. Šiame šaltinyje galime sutikti ir netiesioginės tyčios sąvoką. Teigiama, kad neapibrėžta tyčia ir netiesioginė tyčia yra savarankiškomis tarpinėmis kaltės formomis¹¹⁴.

Iš anksto apgalvota tyčia yra tada, kai asmuo iš anksto suplanuoja savo nusikalstamą veiką ir vėliau siekia ją įgyvendinti. Iš anksto apgalvota tyčia gali būti žmogžudytės atveju, kai nusikaltėlis kruopščiai ją suplanuoja.

Specialioji tyčia yra tada, kai ji yra nukreipta į tam tikrą tikslą, kuris yra privalomas nusikalstamos sudėties požymis ir yra visada įrodinėjamas, be kurio veika nėra nusikalstama ir neužtraukia baudžiamosios atsakomybės. Tokia tyčia yra būdinga vienam iš Prancūzijos BK straipsnių, kuris užtraukia atsakomybę tėvams, kurie atsisako savo kūdikio dėl savanaudiškų paskatų arba dispozicijoje nurodytu tam tikru būdu. Taigi, jei tėvai kūdikio atsisakys ne dėl savanaudiškų paskatų arba ne tuo būdu, kuris nurodytas įstatyme, tai jie nebus traukiami baudžiamojon atsakomybėn.

Neatsargi kaltė yra tada, kai asmuo suvokia savo veiką ir jos nori, tačiau jo tyčia neapima pavojingų padarinių kilimo. Kaip jau minėta, ši kaltė būdinga baudžiamiesiems nusižengimams.

Preziumuojamoji kaltė būdinga administraciniams nusižengimams. Jei vairuotojas viršija greitį ar važiuoja per raudoną šviesoforo spalvą, tai jo kaltė yra preziumuojama. Tokiu atveju teismas ne privalo įrodinėti tyčios ar neatsargumo, jis net gi neprivalo motyvuoti savo sprendimo¹¹⁵.

¹¹¹ Малиновский А. А. Уголовное право зарубежных государств // Москва, 1998, р. 56

¹¹² Институт международного права и экономики им. А.С. Грибоедова Уголовное право зарубежных государств (общая часть) // Москва, 2003, р. 291

¹¹³ Малиновский А. А. Уголовное право зарубежных государств // Москва, 1998, р. 57

¹¹⁴ Институт международного права и экономики им. А.С. Грибоедова Уголовное право зарубежных государств (общая часть) // Москва, 2003, р. 291

¹¹⁵ Крылова Н. Е., Сербенникова А.В. Уголовное право зарубежных стран // Москва, 1998, р. 193

Prancūzijos teisinėje literatūroje dažnai kalbama apie tarpines kaltės formas. Tarpinės jos todėl, kad negalima jų tiksliai priskirti nei tyčiai, bei neatsargumui. Jos turi tiek vienos kaltės, tiek kitos požymių¹¹⁶.

Viena iš tarpinių kaltės formų yra neapibrėžta tyčia. Reikia pažymėti, kad kituose šaltiniuose ji priskiriama prie tyčios rūšių¹¹⁷. Neapibrėžta tyčia yra tada, kai kaltininkas suvokia, kad daro baudžiamuoju įstatymu uždraustą veiką, tačiau kyla sunkesni padariniai, negu jis numatė, bet kuriuos jis abstrakčiai įsivaizdavo. Teisininkai teigia, kad tyčia čia gali būti tik tų padarinių atžvilgiu, kuriuos jis tiksliai numatė. Sunkesnių padarinių, kurie kilo, jis nenorėjo ir nesiekė, taigi jų atžvilgiu jis elgėsi neatsargiai¹¹⁸.

Kita tarpinė kaltės forma yra netiesioginė tyčia. Tikslī sąvoka nėra pateikta. Ji yra suformuota pateikiant nužudymo, padaryto netiesiogine tyčia, pavyzdį. Taigi, veikiant netiesiogine tyčia, asmuo suvokia, kad jo veika yra rizikinga, pavojinga kito žmogaus gyvybei, tačiau jis sąmoningai ignoruoja tą riziką ir toliau pavojingai veikia¹¹⁹. Apie netiesioginę tyčią sprendžiama iš daromos veikos aplinkybių. Jos yra pagrindiniu įrodymu, nustatant šią kaltės formą. Prancūzijos teisininkai netiesioginę tyčią apibūdina kaip susitaikymą su rizika.

Išnagrinėję Prancūzijos teisės kaltės sąvoką, jos formas, matome, kad prancūzijos baudžiamoji teisė nuo Lietuvos teisės skiriasi žymiai daugiau nei Vokietijos baudžiamoji teisė. Šalia mūsų kaltės formų (tyčios ir neatsargumo) prancūzai išskiria dar vieną formą, t.y. preziumuojamoji tyčia. Prancūzijos tyčinė kaltė turi visai kitas rūšis. Čia nėra nei tiesioginės nei netiesioginės tyčios, o iš anksto suplanuotos tyčios ir specialiosios tyčios sąvokos į jas net nepanašios. Mes taip pat turime iš anksto apgalvotą tyčią, tačiau ji nėra įtvirtinta LR BK ir nėra tokia reikšminga kaip tiesioginė ar netiesioginė tyčia. Taip pat ginčijamasi dėl neapibrėžtos tyčios, vienur ji priskiriama prie tyčios rūšių, kitur laikoma kaip tarpinė savarankiška kaltės forma.

Kalbant apie netiesioginę tyčią, tai pirmu skirtumu yra tai, kad Lietuvoje netiesioginė tyčia yra tyčios rūšis, ji yra įtvirtinta baudžiamajame įstatyme, o Vokietijoje tai yra savarankiška tarpinė kaltės forma. Jei pažvelgsime į formuluotes šios kaltės, tai jų esmė yra panaši. Nors jų formuluotės nėra tapačios, bet manome, kad jomis norėta pasakyti tą patį. Vokietijoje, kaip ir Lietuvoje, netiesiogine tyčia veikiantis asmuo suvokia veikos pavojingumą. Vokietijos teisėje pasakyta, kad asmuo suvokia, kad jo veika pavojinga, rizikinga žmogaus gyvybei, taigi, galime teigti, kad jis numato padarinius (kas pasakyta ir Lietuvos teisėje). Sąmoningas leidimas padariniams kilti

¹¹⁶ Институт международного права и экономики им. А.С. Грибоедова Уголовное право зарубежных государств (общая часть) // Москва, 2003, р. 292

¹¹⁷ Малиновский А. А. Уголовное право зарубежных государств // Москва, 1998, р. 57

¹¹⁸ Институт международного права и экономики им. А.С. Грибоедова Уголовное право зарубежных государств (общая часть) // Москва, 2003, р. 292

¹¹⁹ Институт международного права и экономики им. А.С. Грибоедова Уголовное право зарубежных государств (общая часть) // Москва, 2003, р. 293

reiškia tą patį kaip ir sąmoningas rizikos ignoravimas, vienu ir kitu atveju, asmuo sąmoningai leidžia padariniams kilti. Lietuvos baudžiamojoje teisėje kalbama apie padarinių nenorą, apie ką nėra pasakyta Vokietijoje, tačiau pateiktame auksčiau nužudymo pavyzdyje, kaltininko tyčia nėra tiesiogiai nukreipta į gyvybės atėmimą, kaltininkas siekia kito tikslo, taigi, galime teigti, jog jis nenori kito žmogaus žūties. Taigi sugretinus abiejų šalių sąvokas, matome, kad jų esmė yra ta pati.

5.3. Netiesioginė tyčia Lenkijos Respublikos teisėje

Lenkijos baudžiamoji teisė, palyginus su aukščiau minėtomis valstybėmis, yra labiausiai panaši į Lietuvos baudžiamąją teisę. Lenkijos baudžiamajame kodekse yra numatyta tyčinė ir netyčinė (neatsargi) kaltė. Šio įstatymo 8 str. teigia, kad: „nusikaltimai gali būti padaryti tik tyčine kalte, o nusižengimų atveju galima neatsargi kaltė“¹²⁰. Sekančiame straipsnyje pateikta tyčios sąvoka. Asmuo veikia tyčia, jei nori padaryti nusikalstamą veiką arba numato, kad pažeis įstatymus ir su tuo sutinka¹²¹. Kodekse nieko nėra sakoma apie tyčios rūšis, nėra pateikta jų sąvokų, skirtingai negu Lietuvos baudžiamajame įstatyme. Tyčios rūšis pateikia Lenkijos teisės doktrina, jokie sakoma, kad tyčinė kaltė gali būti tiesioginė ir netiesioginė¹²².

Lenkijos baudžiamojoje teisėje, netiesioginė tyčia yra tada, kai asmuo iš tiesų nenori padaryti uždraustą veiką, bet numato realią galimybę jai įvykti ir su tuo sutinka¹²³.

J. Makarevič netiesioginę tyčią vadina santykinę valia, kada asmuo numato realią galimybę padariniams kilti, tačiau jis nenori šių padarinių, nesiekia jų, bet susitaiko su jų galimu kilimu. Šio apibrėžimo esmė sutampa su Lietuvos netiesioginės tyčios valiniu momentu¹²⁴.

V. Volter siūlo netiesioginę tyčią traktuoti kaip valios abejingumą, kada asmuo nei nori padaryti baudžiamuoju įstatymu uždraustą veiką, nei nenori, tokiu būdu jis rodo visišką savo abejingumą atsirasiančių padarinių atžvilgiu¹²⁵. Anot V. Volter, noro, padaryti nusikalstamą veiką, stoka ir tikimybės, kad padariniai atsirastų, laipsnis yra kriterijais, iš kurių sprendžiama ar asmuo veikė netiesioginė tyčia¹²⁶.

Lenkijos Aukščiausias Teismas pasakė, kad yra dvi sąlygos, kurioms esant, galima teigti, kad asmuo veikė netiesioginė tyčia. Pirmoji sąlyga yra tai, kad asmuo suvokia, jog jo veikta yra

¹²⁰ Kodeks karny/ Kodeks postępowania karnego –Edycja prokuratorska //Warszawa, Wdawnictwo C. H. Beck, 2007

¹²¹ Kodeks karny/ Kodeks postępowania karnego –Edycja prokuratorska //Warszawa, Wdawnictwo C. H. Beck, 2007

¹²² Andrzej Marek, Stanislaw Waltos Podstawy prawa i procesu karnego // Warszawa : Wydaw. Prawnicze PWN, 1999. p. 136

¹²³ Andrzej Marek, Stanislaw Waltos Podstawy prawa i procesu karnego // Warszawa : Wydaw. Prawnicze PWN, 1999. p. 137

¹²⁴ M. Bojarski, J. Giezek, Z. Sienkiewicz Prawo karne materialne. część ogólna i szczególna // Warszawa, wydaw. LexisNexis, 2007, p. 114

¹²⁵ W. Wolter Nauka o przestępcstwie // Warszawa, 1973, p. 23

¹²⁶ W. Wolter Nauka o przestępcstwie // Warszawa, 1973, p. 24

baudžiama, antroji – asmuo susitaiko su tuo, kad jo veika pažeis įstatymą, jis sąmoningai leidžia kilti padariniams¹²⁷.

Lenkijos mokslininkas I. Andrejevas siūlė prie tiesioginės ir netiesioginės tyčios išskirti dar viena tyčios formą – tarytum netiesioginė tyčia (dolus quasi – eventualis)¹²⁸. Tačiau tokia forma nebuvo įtvirtinta.

Lenkijos ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje, netiesioginės tyčios sąvoka yra suformuluota panašiai, vartojamos tos pačios sąvokos ir šių sąvokų esmė yra ta pati.

5.4. Baigiamosios nuostatos

Apžvelgus visų trijų valstyvių baudžiamąją teisę, o tiksliau kaltės institutą, matome, kad labiausiai, Lietuvos Baudžiamojoje teisėje vyraujanti netiesioginės tyčios sąvoka, skiriasi nuo Vokietijos. Vokietijoje asmuo neprivalo numatyti padarinių, užtenka, kad jis įsivaizduotų, kad padariniai gali kilti. Tuo tarpu Lietuvoje padarinių numatymas yra būtinas. Prancūzijos baudžiamojoje teisėje netiesioginė tyčia yra savarankiška kaltės forma, ji nėra tyčios rūšis, kaip tai yra Lietuvoje ir tai yra jau pirmu skirtumu tarp šių šalių. Tačiau jei Vokietijoje netiesioginės tyčios sąvokos smarkiai skyrėsi (Vokietijos tiesioginė tyčia yra artimesnė mūsų netiesioginei), tai Prancūzijos ir Lietuvos netiesioginės tyčios formuluočių esmė yra ta pati. Na o Lenkijos ir Lietuvos baudžiamosios teisės kaltės institutas bei netiesioginės tyčios sąvokos turi mažiausiai skirtumų, galima net pasakyti, kad jų neturi.

¹²⁷ M. Bojarski, J. Giezek, Z. Sienkiewicz Prawo karne materialne. część ogólna i szczególna // Warszawa, wydaw. LexisNexis, 2007, p. 116

¹²⁸ M. Bojarski, J. Giezek, Z. Sienkiewicz Prawo karne materialne. część ogólna i szczególna // Warszawa, wydaw. LexisNexis, 2007, p. 115

IŠVADOS

1. Netiesioginė tyčia yra tyčios rūšis, kuri yra daug retesnė, palyginti su tiesiogine tyčia. Ji rečiau minima BK specialiosios dalies straipsniuose ir pasitaiko praktikoje.
2. Netiesioginė tyčia negalima ne tik nusikalstamosiose veikose su formaliąja sudėtimi, bet ir kėsinantis ar rengiantis nusikaltimui, taip pat ji negalima organizatoriaus veikloje.
3. Nustatant, ar kaltininkas suvokė nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį, pakanka nustatyti, kad jis suvokė objektyvius nusikalstamos veikos požymius.
4. Faktinių aplinkybių suvokimas yra būtina nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimo prielaida. Asmuo gali įvertinti savo elgesio konkretų pavojingumą tik tuomet, kai suvokia visus svarbiausius savo elgesio požymius, t.y. nusikalstamos veikos faktines aplinkybes. Asmuo turi suvokti faktinės aplinkybės, kurios numatytos baudžiamajame įstatyme.
5. Netiesioginei tyčiai būtinas pakankamai didelio laipsnio padarinių kilimo numatymas. Koks numatymo laipsnis laikytinas „pakankamai dideliu“ yra vertinamojo – norminio pobūdžio klausimas. Jis sprendžiamas atsižvelgiant į nusistovėjusią teisminę praktiką.
6. Baudžiamosiose teisėse sutinkamos dvi teorijos, kurios bando paaiškinti netiesioginės tyčios valinį momentą per kaltininko emocijų prizmę, tačiau emocijų sritis apibūdina ne nusikalstamą veiką, o kaltininko asmenybę, tad emocijomis nereiktų remtis aiškinant netiesioginės tyčios turinį. Kaltininką smerkiame ne dėl to, ką jis jaučia, bet dėl to, ką jis sąmoningai daro.
7. Esant nusikalstamam pasitikėjimui, padarinių nenoras yra susijęs su tikėjimu, kad padarinių neatsiras. Nusikalstamam pasitikėjimui konstatuoti būtina nustatyti, kad tikėjimas, apskaičiavimai buvo būtent lengvabūdiški. Tai labai svarbus, jei ne svarbiausias šios kaltės rūšies elementas.
8. Baudžiamosios teisės mokslininkai neturi vieningos nuomonės dėl to, ar sąvoka „neapibrėžta tyčia“ yra sinonimas „alternatyvios tyčios“ sąvokai. Vieni teigia, kad čia skirtingos tyčios rūšys, kiti, kad ne. Savo požiūrį jie argumentuoja tuo, kad įstatyme nėra neapibrėžtų padarinių, o yra tik alternatyvūs padariniai, todėl yra alternatyvi tyčia.
9. Esant alternatyviai tyčiai asmuo suvokia pavojingą veikos pobūdį ir numato padarinius, jų nori, tačiau jų nedetalizuoja, o siekia tam tikros rūšies padarinių. Esant netiesioginei tyčiai, asmuo padarinių nesiekia, jis abejingas, atsiras padarinių ar ne. Tai yra esminis šių tyčios rūšių skirtumas.

10. Lietuvos Baudžiamojoje teisėje vyraujanti netiesioginės tyčios sąvoka labiausiai skiriasi nuo Vokietijos. Vokietijoje asmuo neprivalo numatyti padarinių, užtenka, kad jis įsivaizduotų, kad padariniai gali kilti. Tuo tarpu Lietuvoje padarinių numatymas yra būtinas.
11. Prancūzijos baudžiamojoje teisėje netiesioginė tyčia yra savarankiška kaltės forma, ji nėra tyčios rūšis, kaip tai yra Lietuvoje.

LITERATŪRA

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 2007 – 82 p. – ISBN 978 – 9986 – 18-173-6
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. Nr. 89. 2000 – 334 p. – ISBN 9955-557-94-X
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. //Vilnius, 2004 – 565 p. – ISBN 9955-557-53-2
4. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr.37-1341, 2004, Nr. 72-2493 (su vėlesniais pakeitimais) – 407 p. –ISBN 9955-557-96-6
5. Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas // valstybės žinios. 2002, nr.13- 467
6. Kodeks karny/ Kodeks postępowania karnego –Edycja prokuratorska //Warszawa, Wdawnictwo C. H. Beck, 2007 – 422 p. – ISBN 978 – 83-7483-686-9
7. Уголовный кодекс Российской Федерации (по состоянию на 25 марта 2005 г.) // Москва: Юрайт. 2005 - 457 p. - ISBN 5-241-00611-7
8. Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации – Москва, 2001 – 1232 p. - ISBN 5-94879-526-8

LR Aukščiausiojo Teismo Teisėjų Senato nutarimai ir teismų praktikos apžvalgos, teismų nutartys

1. 2003 12 29 Dėl teismų praktikos kontrabandos bylose//Teismų praktika 2003 Nr.20
2. 2004 06 18 Dėl Teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika. 2004 Nr.21
3. 2004 12 30 Dėl Teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose ir teismų praktikos apžvalga// Teismų praktika. 2004 Nr.22
4. 2005 06 23 Dėl Teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose ir teismų praktikos apžvalga// Teismų praktika. 2004 Nr.23
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-908/2001
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-490/2001
7. Lietuvos Aukščiausiosjo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-538/2001
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-908/2001
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-770/2003
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K- 666/2003
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-266/2003

12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K–711/2003
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K- 676/2003
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-629/2004
15. Lietuvos Aukščiausiosjo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-348/2004
16. Lietuvos Aukščiausiosjo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-701/2005
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K- 597/2005
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K–334/2005
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-92/2006
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-354/2007
21. Vilniaus m. pirmojo apylinkės teismo byla Nr. 1-234-01/2004
22. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-111/2003
23. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-64/2004
24. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-151/2005
25. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-210/2005

Panaudota literatūra

1. Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. ir kt. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis (3-iasis patais.ir papild.leidiny)s// Vilnius: Eugrimas, 2000 – 503 p. – ISBN 9955-501-05-7
2. Bikelis S. „Nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas tyčioje“// Jurisprudencija. 2004. T.60 (52) – 63-74 p. – ISSN 1392 – 6195
3. Bikelis S. “Nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimo samprata ir jo baudžiamoji teisinė reikšmė” // Jurisprudencija. 2006. T.7 (85) – 57-64 p. – ISSN 1392 – 6195
4. Bikelis S. “Kaltininko abejonė dėl nusikalstamos veikos aplinkybių ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas “// Jurisprudencija. 2007. T.8 (98) – 41-48 p. – ISSN 1392 – 6195
5. Bikelis, Skirmantas „Alternatyvios (neapibrėžtos) tyčios samprata ir jos baudžiamoji teisinė reikšmė“// Jurisprudencija, 2008, Nr.11(113) – 27-34 p. - ISSN 1392 – 6195
6. Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2007
7. Kiškis G. Subjektyvinės nusikaltimų pusės reikšmė grobimų ir vagysčių kvalifikavimui// Socialistinė teisė, 1987, nr.2, ISSN 0132 – 1579
8. Kiškis G. Nusikaltimų prieš žmogų subjektyvinės pusės nustatymas// Teisės apžvalga, 1992, nr.2, ISSN 0808-4723
9. Piesliakas V. Kaltė ir jos nustatymas // Socialistinė teisė, 1986 , Nr. 4, ISSN 0132 – 1579
10. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Kn. 1: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. - Vilnius: Justitia, 2006 – 414 p. – ISBN 9955 – 616 – 20 – 2

11. Piesliakas V. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. - Vilnius, 1996 – 187 p. – ISBN 9986518407
12. Piesliakas V. Baudžiamųjų įstatymų principinės nuostatos ir jų įgyvendinimas naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse: habilitacinis darbas. Socialiniai mokslai: teisė (6F) – Vilnius: Lietuvos policijos akademija, Vilniaus universitetas, 1995. P. 47
13. Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. – Vilnius, 2001 – 647 p. – ISBN 9986-752-95-7
14. Riaubaitė E. “Tyčinės ir neatsargios kaltės atribojimas nusikaltimuose žmogaus gyvybei ir sveikatai” //Jurisprudencija 2008 Nr.11 (113) – 91-100 p. - ISSN 1392 – 6195
15. Stankevičius V. Baudžiamoji teisė. Paskaitos // Kaunas, 1925 – 291 p
16. Wessels J. Baudžiamoji teisė. bendroji dalis: baudžiamoji veika ir jos struktūra // Vilnius: Eugrimas, 2003 – 309 p – ISBN 9955-501-43-X
17. Buchała K., Zoll A.: Polskie prawo karne, Warszawa 1997 (II wydanie, I — 1995) – 250 p. - ISBN 978-83-7325-17
18. Bojarski M. i in. Prawo karne materialne. część ogólna i szczególna // Warszawa, wydaw. LexisNexis, 2007 – 557 p. – ISBN 978-83-7334-817-2
19. Marek A., Waltos S. Podstawy prawa i procesu karnego // Warszawa : Wydaw. Prawnicze PWN, 1999 – 275 p. – ISBN 83-87558-82-6
20. Wolter W. Nauka o przestępstwie // Warszawa, 1973 – 362 p. - ISBN 976-3145-539
21. Жалинский А.Э. Современное немецкое уголовное право – москва, 2006 560 p. – ISBN 598032738X
22. Козлов А.П. Понятие преступления // Санкт-Петербург, 2004 – 819 p.- ISBN 5-94201 - 2636
23. Энциклопедия уголовного права Т.4 Состав преступления // Санкт-Петербург, 2005 - 802 p. - ISBN 5-91005-004-4
24. Векленко С. Законодательное определение умышленной вины нуждается в совершенствовании // Уголовное право No 1, 2003 – 10-13 p., ISBN 5-98363-001-6
25. Векленко С. Интеллектуальное содержание умышленной вины // Уголовное Право No 4, 2001 – 15-20 p., ISBN 5-98363-001-6
26. Иванов Н.Г. Умысел в уголовном праве России // Российская юстиция.1995.No.12 – 16-18 p., ISBN 5-98765-043-6
27. Злобин Г.А., Никифоров Б.С. Умысел и его формы // Москва: Юридическая литература.1972 – 264 p. - ISBN 594 -1320 -456
28. Ворошилин Е.В., Кригер Г.А. Субъективная сторона преступления // Москва: Издательство Московского университета, 1987 – 454 p. - ISBN 5-9856-01-6
29. Назаренко Г.В. Вина в уголовном праве // Орел, 1996 – 324 p. – ISBN 594 -2013 -748

30. Иерсеян В.А. Понятие и формы вины в уголовном праве // Правоведение, 2002 – 22 р. - ISBN 594 -2311 -623
31. Селезнев М. Умысел как форма вины // Российская юстиция, 1997 – 11-12 р., ISBN 5-94437-074-7
32. Малиновский А. А. Уголовное право зарубежных государств // Москва, 1998 – 125 р. – ISBN 5-7969–0047-1
33. Крылова Н. Е., Серебренникова А.В. Уголовное право зарубежных стран // Москва, 1998 – 201 р. – ISBN 5-8078-0027-3
34. Московский Государственный университет им. Ломоносова, Уголовное законодательство зарубежных стран // Москва, 1998 – 346 р., ISBN 5-8078-0031-1
35. Институт международного права и экономики им. А.С. Грибоедова Уголовное право зарубежных государств (общая часть) // Москва, 2003 – 563 р., ISBN5-88774-057-4
36. Российское уголовное право. Т.1 Общая часть. Под.ред. Наумова А.В. // Москва:БЕК, 2000 – 573 р.- ISBN 5-94297-004-1
37. Полный курс уголовного права Т.1 под редакцией А. И. Коробеева // Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2008 – 1131 р. - ISBN 9785942015411
38. Pojęcie winy w prawie karnym i jej rodzaje [žiūrėta 2009-01-10] <http://pl.wikipedia.org/wiki/Wina>
39. Wina w polskim Kodeksie karnym z 1997 r.[žiūrėta 2009-01-10] <http://encyklopediaprawa.fm.interia.pl/d/winakarne.html>

Jalynskaja I. Netiesioginė tyčia, jos požymiai Lietuvos ir kitų valstybių baudžiamojoje teisėje. Netiesioginė tyčia teismų praktikoje/ Teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. V. Piesliakas. – Vilnius, Mykolo Romerio Universitetas, Teisės fakultetas, 2009. – 60 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota viena iš tyčinės kaltės rūšių, netiesioginė tyčia. Pirmojoje darbo dalyje kalbama apie pačią tyčią, išanalizuojama jos sąvoka ne tik Lietuvos, bet ir kitų valstybių teisėje. Antrojoje dalyje yra išnagrinėtas netiesioginės tyčios intelektualusis ir valinis momentas. Teorija persipina su teismų praktika, yra išanalizuota ir pakomentuota nemažai baudžiamųjų bylų. Kitose darbo dalyse yra aptariamos teorijos, kurių pagalba bandoma surasti kriterijus padedančius atskirti netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo ir alternatyvios (neapibrėžtos) tyčios. Penktoje darbo dalyje Lietuvos baudžiamojoje teisėje vyraujanti netiesioginės tyčios sąvoka yra lyginama su kitų šalių netiesioginės tyčios sąvoka, t.y. su Vokietijos, Prancūzijos, Lenkijos netiesioginės tyčios sąvokomis.

Pagrindiniai žodžiai : netiesioginė tyčia, netiesioginės tyčios intelektualusis momentas, netiesioginės tyčios valinis momentas, alternatyvi (neapibrėžta tyčia), nusikalstamas pasitikėjimas.

ANOTATION

Jalynskaja I. Indirect willfulness and its features in the Criminal Law of Lithuania and other countries. Indirect willfulness in the practice of courts / Master thesis. Scientific research adviser - professor V. Piesliakas. – Vilnius, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, 2009. – 60 p.

In the final research of Master there is analyzed one kind of intentional crime - indirect willfulness. In the first part of the paper the attitude is paid to willfulness itself. The conception of willfulness is analyzed not just in the law of Lithuania but also in other countries. The intellectual and willpower moments of indirect willfulness are analyzed in the second part. The theory is based on the practice of courts, some criminal cases were analyzed and comments on them were done. In the other parts of the paper theories were described and the criteria were found which helped to differentiate indirect willfulness from criminal reliance and alternative (undefined) willfulness. In the fifth part of the paper the conception of indirect willfulness is compared in the Criminal Law of Lithuania and other countries (Germany, France, Poland).

Key words: indirect willfulness, intellectual moment of indirect willfulness, willpower moments of indirect willfulness, alternative (undefined) willfulness, criminal reliance.

Jalynskaja I. Netiesioginė tyčia, jos požymiai Lietuvos ir kitų valstybių baudžiamojoje teisėje. Netiesioginė tyčia teismų praktikoje/ Teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. V. Piesliakas. – Vilnius, Mykolo Romerio Universitetas, Teisės fakultetas, 2009. – 60 p.

SANTRAUKA

Teisės magistro baigiamojo darbo tema aktuali, nes kaltės formos ir jų formuluotės nebuvo nė karto keistos ir gali susidaryti įspūdis, kad jos yra idealios, tačiau taip nėra. Panagrinėjus teismų praktiką, pastebėsime, kad būna atvejų, kada teismai neteisingai nustato kaltės rūšį. Vadinasi kaltės formų bei atskirų rūšių formuluotės nėra tobulos ir sukelia sunkumų Lietuvos teisėsaugos institucijoms.

Darbo tikslas buvo išanalizuoti netiesioginės tyčios atskirus elementus, identifikuoti esminius probleminius klausimus. Taip pat darbe palygintos Lietuvos ir kitų valstybių baudžiamojoje teisėje vyraujančios netiesioginės tyčios sąvokos.

Manome darbo tikslas buvo pasiektas. Išanalizavus teisės literatūrą ir teismų praktiką, priėjome prie išvados, kad padarinių nenoras padeda mums netiesioginę tyčią atskirti nuo tiesioginės, tačiau neatskiria jos nuo neatsargios kaltės (nusikalstamo pasitikėjimo). Taigi, pavojingų padarinių nenorą nereikėjo įtraukti į netiesioginės tyčios apibrėžimą.

Taip pat nusprendėme, kad emocijų sritis apibūdina ne nusikalstamą veiką, o kaltininko asmenybę, tad emocijomis nereiktų remtis aiškinant netiesioginės tyčios turinį. Bandant atriboti netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo priėjimo išvadą, kad abejingumas nėra toks požymis, kuris būtų būdingas tik netiesioginei tyčiai ir atribotų ją nuo nusikalstamo pasitikėjimo ar tiesioginės tyčios.

Lietuvos Baudžiamojoje teisėje vyraujanti netiesioginės tyčios sąvoka labiausiai skiriasi nuo Vokietijos. Vokietijoje asmuo neprivalo numatyti padarinių, užtenka, kad jis įsivaizduotų, kad padariniai gali kilti. Tuo tarpu Lietuvoje padarinių numatymas yra būtinas.

Jalynskaja I. Indirect willfulness and its features in the Criminal Law of Lithuania and other countries. Indirect willfulness in the practice of courts / Master thesis. Scientific research adviser - professor V. Piesliakas. – Vilnius, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, 2009. – 60 p.

SUMMARY

The theme of final Master research is relevant because the forms of guiltiness and their wording have never been changed before. From this point of view the impression could come that they are ideal, but actually they are not. Deep look at the courts' practice shows that there have been some cases when the kind of guiltiness was not established truthfully. Hence, the forms of guiltiness and some of their wordings are not ideal. Due to it Lithuanian Law enforcements have got problems.

The aim of this research was to analyze the separate elements of indirect willfulness and to identify the essential problematical questions. There was also done the comparison about the conceptions of indirect willfulness which exist in Criminal Law of Lithuanian and other countries.

The aim of this research was reached. After analyzing the literature and court practice, the conclusion was done that unwillingness of consequences helps to distinguish the difference between direct and indirect willingness, but it does not make difference from incautious guiltiness (criminal reliance). That is why the unwillingness of dangerous consequences should not have been included into the conception of indirect willfulness.

Another conclusion was done that the emotional field characterizes more the culprit's personality than the criminal activity itself. That is why the explanation of the indirect willfulness should not be based on emotions. Trying to dissociate indirect willfulness from criminal reliance there was done one more conclusion that indifference is not one of features which are peculiar to indirect willfulness and dissociate it from criminal reliance or direct willfulness.

The biggest difference between Lithuanian Criminal Law conceptions of indirect willfulness was noticed in the system of Germany. In Germany the person does not have to foresee the consequences, it is enough that he imagines that consequences may come. Meantime the prevision of consequences is necessary in Lithuania.